

Eiliv Grue

Ordforklaringer til Nattens brød

Røros 2011

.....

Del 1: Ordforklaringer ordnet etter sider, kapitler og bind

Sidehenvisningene viser til *Nattens brød* samlede verker, Aschehoug & Co, 1951-59.
Henvisningene etter kapittelbenevnelsen gjelder senere utgaver, bla Aschehoug & Co, 1979

Bind I: An-Magritt

Uttrykk	Side	Betydning
Den forhatte skampelen	Side 7 ff.	
leiermål	7	straffbart samleie «samleie med feil person på feil tid»
gevorbnør	7	leiet soldat
signet	7	segl, oftest lakkstempel
papistisk	7	benevnelse på rester av katolsk tro
ståterkonge	7	person med ansvar for å ta seg av eller jage bort omstreifere
tavlen	7	almisse til kirken (tilsvarer tiende)
betle	7	tigge
bot og pøn	8	straff og anger
danskesuperintendent	8	(protestantisk) biskop
matrikkelbenk	9	skrivepult der det ble skrevet liste over gjenstander
daktere	9	her: sette opp/skrive
Gudsengelens tårer	Side 10 ff.	
formedelst kjødet	10	– seksuell omgang
leiebrev	10	skriftlig avtale
bergulv	12	ugle
helvetes Wittenberger		vranglærer, prest av den sorte skole, nedgangsskoleprest
førlagt	13	stor, kraftig
pattebarn	13	diebarn
Gnisten fra helvete	14	Side 13 ff.
lossementmann	15	en som leide bosted
papisme	15	katolsk tro
kirchspiel	15	kirkesokn
anneks	15	geografisk område eg: tilstøtende, forbundet med, (latin)
uførtøvet	15	uten opphold
revers	15	skrifte, egentlig baksiden av en mynt, (latin)
diabolisk	16	djevlesk
ófse	16	sjeldent og overhendig uvær
hunger og pestilenz	17	sult og pest
skottgamp	17	hest som snart skal skytes
Qvegne	17	Kvikne smeltehytte
Smeltehytte		
settvedhugger	18	de som hogg ved til å brenne løs malm i gruvene
konstknekt	18	ikke fullt utlært håndverker
stemknekt	18	stem brukes om dam/demning, en som passet dammen.

		(Jfr. stemme blod, dvs stoppe blødning)
stybknabe	18	ulært arbeider i smeltehytta
pliktgeseller	18	pliktarbeider
visnet og trenet	18	trenet betyr her treaktig, dårlig fór
En sol går aldri helt ned		Side 18 ff.
garmaker	20	person som hadde ansvar for siste del av malmsmeltingen
oppredningsknekt	20	garmakerens hjelpere
oberberghauptmann	20	overbergmester
geschwornen	20	edsvoren, også bergmesterens assistent og stedfortreder ved en gruve
handgangen mann	21	tjener
pliktfogd	21	leder av pliktarbeid
bryte seg	21	kaste opp
kvøl ti seg alt 'n	21	her: drikker alt en kommer over
kjem over		
katzenjammer	23	kattejammer
gottingen	23	dørkarm
schwarzhaltig ertz	24	dårlig malm
krumbovn	24	eldre type smelteovn
lacht	24	1 lacht, ca 1,8 meter
lergruve	25	plass der de tok ut leire til bygging av smelteovner
kamfór	25	her: pengebok
prokurerte	25	av prokura, skaffe fullmakt (latin)
obstruksjon	25	forhaling, utsettelse (latin)
Oksekjørersken		Side 25 ff.
konsternert	27	forvirret, forferdet
trosskusker	27	kjørekarer i militære tropp
feig	27	dødsmerket
malmannammer	28	den som tar mot malmen ved smeltehytta
tilholdt kommunion	29	gitt nattverden
proberkapellan	29	prober = prøve, prestekandidat
skjørlevnet	29	usedelighet
exegese	29	utlegging av teksten, prestens preken
parabler	29	bilder eller liknelser
landvernet	29	forsvaret, militære tropper
pranger	29	tigger
hussu	29	ullstrømpe
plokkstakk	29	stakk av lappet tøy
fól dokk tu vega	30	– kom dere ut av veien! (dialekt)
komediant	34	gjøgler
kul-annammere	34	annamme = den som ta mot kull
probertes	35	undersøke, prøve (latin)
stallvekke	36	bjelle til bruk på hester
bogtre	35	forreste del av hestesele
válen	39	kald
ker voli sender it ..	41	hvorfor sender ikke .. (dialekt)
donnerwetter	44	kraftuttrykk, bannord (tysk)
førkjefleip	44	en som er slem til å legge seg etter jentene
Vinterens første tegn		Side 43 ff.
koffardi-flåten	49	handelsskip
treske	51	tresk = slem, treske = plage
Også dyrene skal dø		Side 48 ff.
plassitterne	52	en som holder til på bosted en ikke eier
hundsvotten	53	sete bak på skyss-slede

ile	54	oppkomme, vassåre
En kvist fra Guds tre		Side 55 ff.
tremerra	66	straffeinstrument, trekantet spisset trekasse til å sitte skrevs over. Det kunne i tillegg bli hengt lodd på beina
palmar	67	lang kjepp til å drive hest eller okse med
rapse	67	naske/stjele
pater noster	68	Fader vår (latin)
tremor	70	skjelving, muskrykning
partout	72	for enhver pris
å jø!	73	klageaktig utrop (dialekt)
kronbøxler	73	en som leier jord av staten (kongen)
fol tå deg serken	73	få av deg stakken (her kle av deg) (dialekt)
skjærstensvelten	75	avfall fra smelteovnen
prygelknabe	76	guttunge (som får juling?) (tysk)
bergamt	79	inndeling av landet i gruveområder
herredagen	80	møte med rikets stormenn for å ta beslutning, fastsette lover (dansk historie)
frakturere med	80	skrive med trepinne
pølsepinne		
svepebrødre	84	sammen om å pine ut folk
Meneden ved Iskjønna		Side 78 ff.
bøxelplass	86	bosted som en leier
ågerkarle	86	blodsugere, lånehaier
zubus	86	grusaktig masse fra gruva
consorter	86	deltaker i økonomisk sammenslutning
perikop	87	del av den hellige skrift som leses ved gudstjenesten
vårlicitationen	87	utbud for salg, lavestbydende får tilslag (latin)
moratorium	87	utsettelse (latin)
figurant	88	en rollefigur, opprinnelig en skuespiller
paulun	88	hyggelig oppholdssted, telt
stakktomt	88	plass for å sette opp høystakk i slåtteng
kvennstut	90	kvann
Terbintelund	91	eldre oversettelse for eikelunden, (Det gamle testamente)
kven an´ska je tru?	92	hvem andre skal jeg tro
Kammertjenerens kølfogd		Side 84 ff.
skaplaget	95	omforent arbeid
visst ha døm løgge	95	visst har de løyet på deg ... (dialekt)
på deg		
hjärtrådet	97	«helsetilstanden» opprinnelig om sykehusutdanning (svensk)
resmästare	98	ansvarlig for reisingen/byggingen) (svensk)
Det magiske element		Side 90 ff.
nazklump	100	slagklump
aufseherstilling	100	tilsynsstilling, oppseere (tysk)
wartenbenk	100	«ventebenk» (tysk)
laugsmeneder	101	en som har brutt en avlagt yrkesed
imaginær	103	uvirkelig, tenkt, innbilt
lutendrank	104	dårlig brennevin
schackenrennen	106	fløterenne, en form for vannrenne (tysk)
Kölmilen tennes		Side 96 ff.
pontifikalier	108	stasklær, egentlig utstyr som ble brukt av høyere geistlige, eks paven
svartebokprest	108	prest av den sorte skole, en som stod i ledtog med djevelen
nå lögst du	109	nå lyver du
fläker	109	flekke eller vifte (svensk)

spring rangsøles	110	spring mot sola
ronkall	110	en som drev med trolldomskunst, (jfr runeboom)
skyffelskftet	113	skaftet på en spade eller skyffel
kjempepositiv	114	stort orgel
Et hav av mørke		Side 103 ff.
pønnestavle	117	hustavle, (pønnis kan bety anger, klagee)
telpan	118	trolig ubehjelpelig person
pardon	120	ordre
stypknekt	120	hjelpearbeider i smeltehytta
blodgang	120	eldre navn på dysenteri
pissmaurtuve	121	maurtuve
eksekvering	122	fullbyrdelse
hespetrær	122	betegnelse på «hersens» kvinnfolk
brenner oppi	124	brenner i himmelen
hemela		
fól deg neatt	124	kom deg ned igjen, (dialekt)
hold no hølet ditt	124	hold kjeft, (dialekt)
Predikeren Hedström		Side 114 ff.
gefreiter	128	benevnelse på soldat, fritatt fra vakt-tjeneste (tysk)
volten er klar	131	ridebanen er klar
kjem du ring ...	135	kommer du snart (dialekt)
In vino veritas		Side 122 ff.
mercator	137	kjøpmann, uttrykk for handelsvirksomhet (latin)
omsonst	137	forgjeves
matrikulert	137	ført inn i matrikkelen, dvs i liste over fast eiendom (latin)
pekerten	137	guttungen
hekkenberg	137	Bloksberg
de re metallica	138	boktittel: <i>De re metallica</i> (Om metallurgi) av Georg Bauer (1494-1555) (latin)
schluss	138	slutt (tysk)
frakturert bønnebok	139	trykt bønnebok
fata morgana	138	et syn eller en luftspeiling, opprinnelig (latin)
sulamit	140	alle, «hele hopen», eg. benevnelse fra Det gamle testamente
hexameter	140	opprinnelig dikt som beskriver skapelsens seks dager (latin)
pokulats	141	drikkefest
omframnt schicht	142	ekstra økt
I kåppårboden		Side 129 ff.
terning og styrvolt	144	spill (bla kortspill)
lese kummeren	146	kummer = sjelelig smerte
manquement	147	underskudd, manglende produksjon (fransk)
prober- og smeltetabeller	147	en form for veiledning ved smelteprosessen
supplik	148	(egentlig supplikk), sende en ydmyk søknad (latin)
kumpan	149	kamerat i nedsettende betydning
bonjour	153	fint antrekk
Nødmynt		Side 143 ff.
gangsperr	159	stølhett
auspicium	159	framtidutsikter. (Romerne tydet fugletrekkene før de satt i gang større tiltak)
rustifisert	160	bondsk
den tyske kis	160	svovelholdig kis
grandios	161	storartet (italiensk)
depecher	161	viktig skrivelse som sendes med ilbud
perialsk	162	beruset

in optima forma	162	i beste form, helt korrekt
tumultuant	164	oppvigler, en som setter i gang tumulter
løske	165	kvitte seg med/plukke lopper og lus
inderst	167	leietaker som holder seg maten selv
En vinternatt i prestens brevkammer Side 150 ff.		
søndag i trinitas	169	Trinitas = i treenighetstiden av kirkeåret. Etter pinse
rikets kodex	170	rikets/landets lover
masseanmasselser	170	mange som krever mye (tysk)
supplikant	170	person som ydmykt ber om noe
In nomine Dei	170	I Guds navn (latin)
illegitim	171	ulovlig, i uoverensstemmelse med loven
relegert	172	bortvist (latin)
In medias res	173	rett på sak (latin)
sehnsucht	173	lengsel (tysk)
copulation	173	giftemål (latin)
stavkarl	173	stakkar, stavkar, skrøpelig som går med stav
Filip Side 158 ff.		
gnom	177	liten jordånd, dverg
undine	177	jord-ånder, tusser, overnaturlige vesener (latin)
syftte	177	hensikt, mening (svensk)
bjørnetrekker	177	omvandrende gjøgler med temmet bjørn i bånd
ståtarkonge	177	bygdeperson som hadde i oppgave å ta seg av eller jage bort omstreifere
kjedelflikker	177	omstreifere som gjorde blikkenslagerarbeid (oftest tater)
prestpina	179	overhøringsbok (katekisme)
de fem parter	181	troens fem deler (innholdet i katekismen)
tørrnem	181	tunglært, vanskelig for å lære
Første hevn Side 163 ff.		
links og rett	183	venstre og høyre
søtkløe	184	«etter den søte kløe kommer den sure svie»
Alle helgens søndag Side 166 ff.		
småpukku	192	kopper
je vart så pust	192	andpusten (dialekt)
pekut	193	tilsvarer snurrebass
tausunge	195	taus = tjenestejente
pulpitur	198	lukket galleri med stoler i en kirke
storsvoger	197	eldste blant svogere
kaste fang og	199	sette sykdom på folk ved trolldomskunster
pestilenz		
lopphendt	200	frossen på fingrene
lese i hatten	201	spå
frakturert rimstokk	204	en form for salmebok
litaniet	205	bønn som bes i gudstjenesten
epistel	205	tekst fra Bibelen (fra brevlitteraturen i Det nye Testamente)
pestilenzkone	206	kvinne som stelte og våket over koppepasienter
kodex	216	regelverk, lovsamling (latin)
responsoriet	216	menighetssvar i gudstjenesten
Lazaron i den blåmalte husslede Side 209 ff.		
pitterjord	236	bannord
latranna	236	latskap
filister	238	folkeslag i Bibelen, spissborger, snerpete, «ikke noen student»
garovn	238	eldre type smelteovn som raffinerte malm til kobber
krumbovn	238	smelteovn av eldre type

plebeier	239	vulgær person
interrogativ	239	spørrende (latin)
impeetrabel	239	ugjennomtrengelig (latin)
post nubia Phoebus	240	etter regn (eller skyer) kommer sol
stallvekker og jernskrapler	240	messingbjeller og jernbjeller, brukt på hesteskyss
dykade	241	bannord
Bileams asen	243	bibelsk uttrykk, nedsettende, (Biliams asern ser en engel, men Biliam ser ham ikke.)
Humanum est errare	245	å feile er menneskelig (latin)
hestejelker	246	person som utførte kastrering av dyr
Dagranden langt borte		Side 218 ff.
Jerusalems skomaker	249	«Den evige jøde» - Ahasverus, Straffedom over dødssynd slik en må vandre evig
Vindens og solens sinn		Side 223 ff.
selepinne	254	trepinne til å låse skåk eller drag til hesten seletøy
ampes	254	mase
muddskrott	255	slitt sauskinnspels
estime	256	respekt
gjørtler	260	håndverker som lager eller støper mindre gjenstander i metall
sola skin pi fjellom	260	sola skinner i fjellene
Dyrenes helvete – er på jorden		Side 231 ff.
for intraderens skyld	262	for inntektens skyld
vise tyver i vannbøtter	262	spådomskunst
legge brød i skoene	263	noe som skulle hjelpe i kjærlighetsspørsmål
soprå	265	plass (krok der en feide sammen søppel)
månesyk	266	eldre betegnelse på sjelelig forstyrrelse knyttet til månefasene
her frener fant	267	lukt av fant
kline smørklenning	269	legge smør på brød (oftest tykt flatbrød)
havne i Gosen	269	steller seg slik at en får det godt
hyskja	275	uoppdragen ungjente
Natt i fjøset		Side 244 ff.
bolkhulle	278	stor steinhelle som deler inn fjøset i båser
grobian	279	ubehøvlet person
Guds leilendinger		Side 252 ff.
staup	290	her: kuler og dumper som dannet seg i kjøreveiene om vinteren
sipe	291	hånlig om å gråte
Genesis	296	1. Mosebok. Skapelsesberetningen
Lauparmesse	301	24 februar (knyttet til skuddår)
Mariesøndag	301	trolig Maria budskaps dag 22. mars
Persok	301	29. juni, Primstavmerke for St Peters feiring
diarium	302	dagbok
nedgangscoleprest	303	en som drev med trolldomskunst, prest av «den sorte skole», svarteboke
pintere	303	unngjelde, straffes
flytte navnet i «marginen»	305	marginen = en form for kirkebok
tavlepengebarn	313	barn som ble underholdt av kirkens tiende
hekken i vold	315	bannord «helvete i vold»
buhldrine	315	elskerinne, frille
I skal få knut!	319	pryl

knut, tamp, stripsen	319	ulike former for avstraffelse
ferdaspann	320	kopp til å ha med mat, (nistekopp)
ensvolum	321	ens ærend
mark	321	omlag 250 gram
innrader og utpenning	322	inntekt og utgift
Når gislene dør – – –		Side 290 ff.
memorallatin	330	pugget latin
punktum	331	sette punktum for spørsmål eller innsigelse (latin)
quaestionis		
konsternert	331	forferdet, forvirret
Luzifers		Side 297 ff.
søndagsnattbarn		
vivat	339	utrop: Han skal leve! (latin)
kimære	339	fantasifoster, hjernespinn
Prometheus søn	339	Prometheus var guden som stjal ilden fra Zevs
kombattant	340	stridende (latin)
røstvenderom	342	plass der en brente ut svovel av malmen før smelting
Halvarsok	343	27. Mai, Primstavmerke for st Halvard
vadetseglikt	344	lang i fra, slett ikke (dialekt)
egregie	345	meget bra, helt tilfredsstillende
An-Maritts prestetiende		Side 306 ff.
Fiat justitia et	348	la rettferdighet skje og la verden gå under (latin)
peraat mundus		
Vir candidus	349	en ren og rettferdig mann (latin)
probus		
gammelsko	350	sko som bruktes til hverdags
landbehold	350	eiendomsrett
consumptionsskatt	350	forbruksskatt
kannik	351	geistlig under biskopen
Laus tibi Christi	355	Kristi ros til deg (latin)
vardøgge	356	varsel (om føre noen kommer)
konfus	358	forvirret
Voksen – i morgen		Side 319 ff.
dépeche	363	viktig skrivelse (latin)
pelement	366	grimas eller ablegøye for å få oppmeksomhet
kegda	372	betegnelse på meslinger, brukt norda- og vestafjells
stakkalsrevom	373	juling gitt til lite dugelige/late folk (revom = baken) (dialekt)
bitt husså	373	strikke strømper (husså eller hussu)
rives og holde leven	374	livlig småkjekling
Garp-Magritt		Side 333 ff.
Trinitatis	379	27. Mai
sjåen	387	åpning i veggen i stedet for vindu
somna	387	søvnen (dialekt)
folen	388	turen
Forlad os vor skyld		Side 345 ff.
frikarens berserkry	390	rykte som kraftkar
ikke rett lurpa	391	er hun ikke helt frisk (dialekt)
kvitner i talskiva	391	bleik i ansiktet
læse før maten	392	om hest som ikke orker mer
gørpe ti	394	vrøvleprat
kummer	395	trykket sinnsstemning

kjøre ovøli	397	kjøre uvørent/kjøre hardt
skåksky	397	hest som var vanskelig å kjøre
det tegne	397	fødselsveer, gammelt jordmoruttrykk
De fordømte fem riksdaler		Side 353 ff.
De profundis	403	fra det dype (kaller jeg på deg, Herre) (latin)
Konsistorimets påbud	405	påbud fra høyere makter, konsistorium er pavens råd
reskript	405	befaling (latin)
hetære	406	høyt kultivert gledespike, elskerinne
kvinneperson		
Våren äro redan här		Side 366 ff.
håle	414	glatte
naver	415	trebor
De mortuis	417	om de døde, (nihil nisi bene), skal en bare snakke pent) (latin)
plasir	423	behag
Stangvekten		Side 376 ff.
bismer og hestelodd	425	vekter og vektlodd
lateris	426	rødfarge, tegelstensformet av later: tegelsten
trettende måned	426	bergmannsmåneden, bergmannsåret var inndelt i 13 måneder
Sjelsørgeren Cimber		Side 384 ff.
pokulats	435	driking og skåling (latin)
illumkandidat	436	illum, strålende (latin)
non mediocris	436	ikke middelmådig (latin)
Gehenna	437	avfallsplassen i utkanten av Jerusalem, symbol for Helvete
amoriner	438	amorin, kjærlighetsgud i barneskikkelse (italiensk)
Homo novus	442	oppkomling (latin)
relegered	443	bortvist (latin)
klerus	445	medlem av geisteligheten (latin)
irrtum	445	feiltakelse (tysk)
Det nye felttegnet		Side 398 ff.
svinnsott	450	minke, tæres bort, som regel brukt som betegnelse på tæring.
fegda	451	dødsvarsel
Vintergatan	452	Melkeveien /(svensk)
I loddsnorens tegn		Side 402 ff.
peis	456	full (dialekt)
soloppen	456	soloppgang (dialekt)
phalzgreven	457	slottsgreve, keiserlig embetsmann (Phalz; slott, (tysk)
langvisertime	459	fem minutter

Bind II: Plogjernet

Den første havreåkeren på Kiempeplassen Side 9 ff.

kerr voli 15 hvorfor (dialekt)

Kjørrrr! Og slå oksene! Side 17 ff.

Fingergullmesse 20 25. februar, en av de største kirkefestene i Nidaros i middelalderen ved siden av jul og Olsok.

Brevet fra Mester Johannes Side 21 ff.

revers 20 brev

lacht 26 ca. 1,8 meter

mæling 28 en mæling skulle være 2500 kvadrat-alen (1 alen ca 63 cm)

Hakeldama 28 åkeren som ble kjøpt for pengene Judas fikk da han forrødte Jesus

fég 30 døende, dødsmerket

manuducerer	30	gir privatundervisning
plaisir	31	fornøyelse (fransk)
Wittenberg-konst	31	svartekunst/magi
missalskrift	31	gotiske bokstavtyper med renessansepreg
plebeier	31	en borger som hadde svært begrenset anledning til å delta i politisk og militært liv
1/4 våg havre		Side 30 ff.
Stemme blod	33	stoppe blødning
midtfaste	35	midt i fasten, ca 3 uker før påske
førkjelørve	35	førkje = kvinnfolk, lørve = fille, (dialekt)
kojøs	36	stolt, støyende
gørrpe	37	rape (dialekt)
klareringsdagene	38	avtalt tid når betaling skulle skje
Herredagen	38	forhandlet med det norske og svenske riksråd eller med udsendinger fra Hanseatene, oftest bare endagsmøter
lauparmesse	39	24. februar: Matthismesse, Lauparmesse
Såkornet		
Vårnatt i Taffernihuset		Side 43 ff.
adstadig	48	med verdighet
nedgangsskoleprest	48	pest i den «sorte skole», svartekunst
liderlige subjekter	49	omstreifere/tvilsomme personer
bjørnetrekker	49	den tids sirkus, omvandrer som hadde med seg temmet bjørn
Vivat	50	Utrop: Han leve!
vise tyver i vatten	52	trolldomskunst/magi
til helsike	54	bannord; til Helvete (dialekt)
Kornet fra Danzig		Side 50 ff.
Marimesse	57	25. mars. Marimesse om våren
tyender	59	kvinnelig tjenestefolk (dialekt)
redeje	59	allmannskvinne
bivuakkere	59	slå leir under åpen himmel (militært uttrykk)
Tak-tekkersken		Side 56 ff.
Gehenna	65	benevnelse for Helvete, søppelplassen i Jerusalem
langvisertime	65	5 minutter
garovn	66	smelteovn
blanddrikk	69	drikke, blanding av sur melk (myse) og vann
Jærtegn-Postillen	69	korte betraktninger og oversettelse av « <i>de hellige evangelier for sine Landsmænd paa deres Modersmål</i> » av Christiern Pedersens ca 1550.
Anfektelser		Side 63 ff.
pennalismen	72	å lære ved tukt og straff
angelus	73	benevnelse for engel (latin)
kalumnianter	73	øyentjener, egentlig en «bakvasker»
leddik	76	mindre rom med lokk i en kiste
Ormene yngler		Side 68 ff.
sjusoverdagen	79	27. juli, til minne om sju kristne brødre som i år 251 ble innestengt i en hule
Mikkelsmesse	81	29. september. Erkeengelen Mikael's dag
lecitation	83	tillatelse, av lisens (latin)
kanøgd	83	hvitøyet
mesopotamisk	84	fra Mesopotamien, Irak
Når såkornet ikke spirer		Side 76 ff.
delinkvent	88	forbryter som sitter i arrest (latin)
krisle	90	kile, krible (dialekt)
To vitner i Guds skranke		Side 80 ff.

Christiani Qvarti hand på veggen Side 85ff.

leiermålskvinne	99	prostituert
ståterkonge	104	en som hadde ansvar for å jage bort eller ta seg av omstreifere
skjelm	105	skøyer
boleri	106	seksuelt løsevneri
kunnskaper	108	spion, (el kurér)
syllmur	112	grunnmuren som syllstokken, nederste stokklaget lå på

I kaifas gård

rakstervei	115	vei der folk fór, brukte å ferdes (rekster av å reke) (dialekt)
englemakerske	116	en som drepte sitt barn, «lage engler» (dialekt)
kardeskggravene	118	kardesk, kanonprosjektil (italiensk)
greng	119	folkesint okse
allmannsgrill	120	løsaktig
syttstaur	120	en som syter og klager

Arresten

fortrydelse	122	anger
pønitense	122	bot, anger (latin)
rangsoles	124	mot solas gang
snydenstruper	124	kjeltring, av å snyte folk (dialekt)
sterboarving	124	en som arver dødsbo,

I Guds fotefår

Mester Lucidarius	126	postille
kjedelflikker	127	den tids (ofte omvandrende) blikkenslager
snøkste	129	dra pusten fort pga gråt
helhest	130	gjenferd, av hest som ble gravd levende ned på kirkegården

Det evige livet

Ave Crux spes unica	134	Vær hilset, kors, vårt eneste håp (latin)
---------------------	-----	---

De to bønner – En til døden og den andre til livet Side 120 ff.

Lespit duer	137	benevnelse på skjor (skjære)
salvett	140	en form for serviett
saklaus	141	uskyldig
takkammertrappen	142	trapp opp til takkammerset, loftet
diktion	143	uttale
gloende knib	144	en form for tortur og straff

Offergampen

brødnidd	146	misunnelse
mercantilt	147	betalt kvakksalveri
quaksalberi		
øksenkyr	147	paringsvillig ku
kuplong	148	stein
mercator	151	handelsmann (latin)
donnerwetter	153	tordenvær, også brukt som bannord
ronkall	154	en som drev med trolldom, (runebom)
zulamitten	155	«alt i hop» eller «heile hurven», opprinnelig bibelsk betydning
skippund	155	ca 160 kg, en gammel måleenhet for vekt, særlig innenfor skipslast
hussu	156	strømpe, (dialektord)

Jeg var i fengsel og I kom til mig Side 139 ff.

kongroveven	160	her kallenavn, eg edderkoppens spindellev (dialektord)
in abstracto	160	teoretisk (latin)
den svarte storoksen	160	pesten
kavelmyr	161	stokklagt vei over myr
sló	161	synlig spor, spor i doggen eller i graset

Helvetes badstu	164	populær bok på 1600-tallet
Den underlige vind ---		Side 148 ff.
Den nye tiden		Side 153 ff.
torhammeren	174	tordenvær
stratenrøver	176	landeveisrøver
Très belle fille!	178	meget vakker pike (fransk)
prangere	178	tiggere
beryllbrille	180	briller laget av beryll, kan være farget glass
In medias res	181	i midten av historien (latin)
paulun	182	bolig
St Hallvard	185	15. mai. Oslos helgendag, primstavmerke
Den danske melkeprøve	186	prøve som skulle bevise om en kvinne nylig hadde født
Kjennelsen		Side 166 ff.
pestilerte	189	uttrykk for moralsk fordervelse (latin)
utbólene	189	kjeltring
drittell	190	en tredjedel
bolungen	191	horunge
In nomine Dei	193	I Guds navn (latin)
An-Magritt – egen hand		Side 173 ff.
Den i all evighet bannede dør		Side 179 ff.
tvikende	204	nølende
Blokken		Side 182 ff.
størhus	207	eldhus
sigillum	208	segl
recess	208	klageskriv
husom stand	210	«i heimen» var ikke hjemme
En betlerske		Side 190 ff.
kornpuger	221	grådig person, en som passet godt på kornet sitt (dialekt)
Blokken brennes		Side 19
Calendarium	225	evighetskalender (latin)
perpetuum		
finsternis	225	dunkelhet (tysk)
penningklokke	227	grasvekst
singlingstrå	227	grasstrå
rustificeret	227	bondsk
Det første kornband på Kiempeplassen		Side 200 ff.
tyne for svorten	235	tyne alle
Lovens siste milstolpe		Side 209 ff.
kabeltaus lengde	239	lengdemål, en kabellengde = 182,5 m
knut og spø	244	tukt og spott
gespenst	250	spøkelse/skrømt (tysk)
libriet	253	av livré, uniform (fransk)
brottsling	254	forbrytere
I myren vilar jordens skönaste kvinnor		Side 224 ff.
Kopplammet		Side 229 ff.
Memento mori	264	Husk du skal dø (latin)
petition	264	andragende, bønneskrift
responsoriet	265	vekselsang mellom prest og menighet (latin)
supplikk	267	ydmuk anmodning
for sirats skyld	267	til pryd
koppeskatt	267	skatt per hode
nyperset	268	nypresset, strøket (dialekt)

To seiersmerker		Side 235 ff.
tractat	272	en bok, eller noen trykksider
Vintergatan	274	stjernetåke, melkeveien
manquement	274	mangel, mindre enn
skioldmø	274	kvinne som bar skjold, var med i striden
Methusalem	275	den eldste person som omtales i Bibelen (969 år). Se 1. Mos. 5.27
Lucinatta	275	natta til 13 desember, holdt for å være den lengste natta i året
firmament	276	stjernehimmlen
Seigerverket	278	veggur
Hovistuten		Side 244 ff.
slagbenken	281	benk som kunne omgjøres til seng
Hun hørte trass i all galskap dem til – – –		Side 249 ff.
septuagesima	286	andre søndag før påskeuka
Jørgenmesse	287	23. april, primstavmerke
En vegstolpe		Side 257 ff.
kavaien	294	dobbelkneppet frakk med stor krage
Novum desidero	296	jeg ønsker (meg) en ny verden (latin)
mundum		
malmrøste	296	malm som skal brennes for å fjerne svovel
Seks døgn		Side 261 ff.
fjerding	300	en fjerdedel (ev en målenhet)
Palmesøndag		Side 268 ff.
vekje	307	jente
vespergudstjeneste	308	kveldsgudstjeneste
triumphalis	309	seier (latin)
tala grótleleg	315	tale så en blir på gråten (dialekt)
To løslatte fanger		Side 279 ff.
Thales	319	stor gresk filosof ca. 624 - 546 før Kr.
billet d' amour	323	kjærlighetsbrev (fransk)
Vesper		Side 286 ff.
IV slet		Side 292 ff.
tvibikselet	337	dobbelt biksel på et kjøredyr (helst hest)
particulaires	338	en som har en særstilling innen en større enhet
Dåren til visdom		Side 297 ff.
syrstilk	340	stilk av syreplanten
løbedegn	344	omvandrende lærer
stå i sold	351	stå i lønnet tjeneste
Eple i kløvsadelen		Side 308 ff.
procura	353	fullmakt, handle på en annens vegne (latin)
syvsoverdagen	353	27. juli primstavmerke til minne om de syv kristne brødre fra Efesos som i følge legenden ble forfulgt og ble innmuret i en hule. Der sovnet de og våknet 200 år senere
allongeparykk	358	kunstig hår med lange lokker, mote for menn ca. 1650—1720.
Også et tegn til å forstå		Side 320 ff.
holddame	365	kvinne som står i forhold til en mann for å få sitt underhold
Lovsang fra alders tid		Side 324ff.
skrappebjølle	370	jernbjølle (dialekt)
apokryfene	372	hellige skrifter som ikke er tatt med i den vanlige bibelutgaven
I Doors garveri		Side 330 ff.
honett	375	hederlig, bra (latin)
nimbus	376	glorie, glans (latin)
bussu	378	seng (dialekt)
I nødens time		Side 339 ff.

Tiden		Side 345 ff.
Afrodite	393	den greske kjærlighetsgudinnen, også kalt Venus på latin
Tusenårsriket	394	Når Jesus kommer tilbake til jorden vil han ta med seg sitt folk til himmelen
Miklegildet	395	Mikkelsmesse, erkengelen St Mikael's dag 29. september, primstavmerke, Gammel festdag i Nidaros, også kalt Korsets gilde

Bind III: Johannes

Rop bak solen		Side 9 ff.
sølvgylden	7	sølvmynt i dalerstørrelse, tidligst slått i Tyrol fra 1484, skulle i metallverdi tilsvare en «gullgylden», 2, 527 g gull
Aderton hundre sjuttini	8	Hedstøms militære nummer.
sommerski	8	Det samme som Falkberget fødselsdata, år og dato
Carolus rex	8	utstyr til bruk når en skulle over våte myrer
blixt och oska	8	Kong Karl
Stå för bleka döden	9	lyn og torden (svensk)
Hun la stål i lommen hans	10	trolig: han, Hedstrøm, skal stå mot døden. Troligv en ed
Jesper Brochmands postill	13	Side 13 ff.
mamsell	15	andaktsbok av Jesper Brochmand, Prest i Danmark ca 1650
løpedegn	15	folkelig uttrykk for mademoiselle (fransk)
mannulv	20	omvandrende lærer
almueqvinds skilling	20	uvennlig
hå is	21	kvinne av vanlig folk
tambur	21	gammel myntenhet
En fillet kofte		Side 27 ff.
misère	23	glatt is
kontribution	25	trommeslager, (fransk)
insolvent	29	Side 27 ff.
for Zirats skyld	29	ulykke, elendighet, nød (fransk)
Eva		Side 38 ff.
absolutismen	31	enevelde
probenreuter	31	handelsreisende (jfr nordisk familjebog)
krongelrose	35	nyperose
fotangel	35	hinder som ble lagt ut for å vanskeliggjøre soldaters fremmarsj
Veien fra Jerusalem til Jeriko		Side 44 ff.
Arons stav	39	for pryds skyld
Logos	49	sikter til at Moses ga hver stamme sin egen stav. Aron fikk en av disse
Anapest	50	viser til Johannes evangeliet: I begynnelsen var ORDET = Logos
Genius	50	versefot som består av to lette og en trykksterk stavelse
skrølin	50	skytsånd, åndelig vesen (latin)
pontifikat	51	skral, dårlig (dialekt)
pintere	53	presteverdighet el geistlig verdighet (latin)
meneder	53	omgjelde, bli straffet for (dialekt)
En velsignet løgn		Side 50 ff.
brødnid	54	person som sverger falsk
Åsken		Side 54 ff.
De profundis	59	misunne andre at de har det bedre enn en selv
favn (mål)	61	liturgisk bønn (latin)
Lucifer	64	målenhet, en meterfavn er 2 x 2 x 0,6 m = 2,4 m ²
	65	Djevelen

tafernishuset	66	vanlig benevnelse på vertshus på 1600-tallet
Odelen hives inn i Jürgens smelteovn	Side 60 ff.	
pitter jord	70	kraftuttrykk, hentyder til St Peter
dukat	71	eldre gullmynt
blindkjuke	73	kan være en gammel barnelek
utpågangerliv	74	når gutter går på nattlig jentebesøk
vonomst	76	trolig (dialekt mest brukt i Gudbrandsdalen)
Førselsbøndene slo hesten	Side 69 ff.	
lispund	79	måleenhet tidligere brukt Skandinavia og Tyskland, en lispund ca 450 kg
Bøxel-skjøte	Side 73 ff.	
gulltresser	84	brigaderer og høyere militære nytter gulltresse til gradmerking
mortifikation	84	lov om endring av verdi på eiendom og verdipapirer (latin)
kugjelen	84	smaug der kua ble tatt inn og ut uten å gå over dyrket mark
kisvelte	92	malmvelte
Ilbud til hest	Side 87 ff.	
patronene	99	soldater, benevnelse i svensk forsvar
tvikute	103	løpe fort
doppsko	103	beslag av jern eller kobber på stavenden (svensk)
skrinneng	104	dårlig slåtteng, tynt og lite gras (dialekt)
trynband	108	bånd en satte på trynet på grisen, eller over snuten på andre dyr
De tre plogjarn	Side 98 ff.	
Jus vocandi	114	retten til å kalle eller utnevne (latin)
Palladis Rimbog	115	eldre salmebok, etter Peder Palladius, dansk biskop ca 1503 - 60
lovott	120	grove ullvotter (dialekt)
ørstolan	120	øre (dialekt)
it dom dokk ut	121	ikke gjør noe dumt (dialekt)
lakeifogd	121	embetsmann i finklær
danse pekut	122	snurre rundt (dialekt)
Tidens tegn	Side 109 ff.	
junonisk	127	om en figurlig flott kvinnelig person
astrale skikkelser	127	overjordisk, astral
blådegn	127	gutt fra barnehjem
buslett hus	130	ubebodd hus
lagdere	140	diskutere
kolerisk	142	hissig, oppfarende, ubehersket;
frente vondt	146	luktet vondt (dialekt)
pium desiderium	147	et fromt ønske (latin)
subordinert	148	med ærbødighet
grønnskap	154	benevnelse på matkorn (dialekt)
I firti år skal I vanke –	Side 135 ff.	
ligg i støng	158	ligge i lungebetendelse
sund fotbona	159	utslitte sko
Han – som stod opp og gikk til sin Fader	Side 143 ff.	
søp	166	supe eller drikke (dialekt)
Veni sancte Spiritus		Kom Hellig ånd og fyll de troenes hjerter ---- (latin)
et reple		
sjernan	167	stjernene (dialekt)
grevvottan	169	grove ullvotter (dialekt)
langt i sunn	169	lang fra hverandre (dialekt)
parabel	171	lignelse eller fortelling (gresk)
Én og én	Side 151 ff.	

Gebetbuch	175	bønnebok eller andaktbok (tysk)
Fjerdingsmannen	178	kongens representant med ansvar for et avgrenset område
Pontus		Side 158 ff.
medeselig	183	kravløs
innmari	184	veldig (adjektiv eller adverb, dialektisk forsterkende uttrykk) her plagsomme, (dialekt)
bonmaker	185	en som laget redskap (dialekt)
farkstrek	185	fantestrek (dialekt)
prime	188	snakke, skrøne, snakke over seg
Kjøbmændenes	191	regnekunst
Hovednøgle		
In Christo vale		Side 167 ff. vær sterk i Kristus (latin)
Regna firmat pietas	194	Gudsfrykt styrker rikene. Kristian 4. valgspørk (1588–1648)
korduansko	194	utstafferte sko, ofte med høye heler, bruk av kongelige og ved hoffet
Deo gratias	202	Gud til takk og ære (latin)
Det usette		Side 176 ff.
kjærlighetsbarn		
Primus inter pares	206	den første mellom likemenn (latin)
dårlig Id	208	manglende flid eller dovenskap (dialekt)
Vår i verden		Side 183 ff.
kramme	214	holde hardt på
molest	216	ulempe, overlast (latin)
marodør	216	en som forlater sin (militære) avdeling
vondvær	217	uvær (dialekt)
framkjømt	219	fremmelig, dyktig (dialekt)
allegorier	219	lignelse eller fortelling (gresk)
Broder Jürgen og gullet		Side 192 ff.
syldmur	228	muren som nederste tømmerstoken i et hus lå på
I nærheten av himlen -		Side 198 ff.
ampløi	235	ansettelse, vært i tjeneste hos (fransk)
Brurfølge		Side 207 ff.
bedemann	241	kjøgemester; bad til gjestebud, barsel, bryllup, gravøl
kaveringsmennene	242	forlover eller kausjonist (dialekt)
mealders	250	tilårskommen
gahromner	254	eldre type smelteovn
Vi lever ti stri storm, Johannes		Side 221 ff.
mileskillingen	260	fastsatt lønn for å kjøre en bestemt strekning
fatmo	262	sliten og tung i beina (dialekt)
Et strøk over dulgt streng		Side 241 ff.
kjøre på drangel	280	kjøre uten slede/vogn, kjøre slep (dialekt)
dugurskvile	281	kvile i forbindelse med middagsmåltid (dialekt)
perikope	284	kort tekstsykke fra Bibelen, ofte som utgangspunkt for andakt eller preken
i yten	285	i det ytre
St Olas norske ed		Side 248 ff.
husulesten	291	(gå i) stømpene
(holde) Chor	293	en form for andakt
våge via	295	prøve, ta en risiko (dialekt)
Ja til livet		Side 256 ff.
anfare	305	inspisere, kontrollere
krumbomn	308	smelteovn
omina	309	illevarslende tegn
Til et Freiberg ingen har sett		Side 270 ff.

skyndingen	315	i all hast (dialekt)
muskett	318	gevær
apokalypse	323	endetidsbeskrivelse, jfr Johannes åpenbaring, Side 279 ff.
La de døde ride med –		
adstadig	326	rolig, sindig
(tung og) deran	326	med barn (dialekt)
dessangående	330	angående dette (adv)
En farlig herold		Side 284 ff.
tokskalle	335	tulling (svensk)
I St jørgen		Side 290 ff.
fundatsen	340	reglemangt
regimentzbalberer	344	en form for militær sunnhetsmedhjelper i et regiment
skørden	345	kornet, kornband (svensk)
tvurru	354	gammelt kjøkkenredskap, kan brukes som en form for visp (dialekt)
murru	356	mareritt (dialekt)
– for An-Magritts skyld		Side 309 ff.
for fefot	359	dyrketmark som ikke blir holdt i hevd
Makpela-hulen	361	gravkompleks i Hebron, Abrahams gravsted
En ljà over akselen		Side 312 ff.
kalamiteter	366	ulykke, elendighet (latin)
emploi	367	ervert, stilling (fransk)
fusse	367	dårlig eller lurvete kledd person (dialekt)
garmaker	368	person som hadde overoppsynet med siste del av smelteprosessen
standart	368	fane, banner (fransk)
demolering	369	ødelegge, rasere, rive ned (latin)
De farlige jubelår		Side 320 ff.
titan	375	kjempevesen (som gjorde opprør mot Zevs, men ble beseiret)
Hedstrøms loddnsnor		Side 323 ff.
skjuru	379	kort ljà-liknende kniv (dialekt)
vinna	379	onne (her da de skar kornet) (dialekt)
Kjempen Johannes		Side 336 ff.
førlek	394	førighet, kroppsstyrke
donkraft	394	kraftig løfteredskap
galilæi fernrohr	401	kikkert, oppfunnet av Gallilei
rekke småtarmer	405	dialektuttrykk for å narre hemmeligheter ut av folk (dialekt)
Hr. Jens spilte på dødens fiolin		Side 350 ff.
polisk	411	lur, utspekulert (tysk)
skålpund	411	eldre måleenhet ett skålpund tilsvarer 425 gram.
ykle	412	dialektuttrykk for å gå barbeint (uten strømper)
reiet skinn	421	skinn som er godt bearbeidet
Vieta	435	fransk matematiker og astronom (1540-1603)
Hedstrøms spådom		Side 370 ff.
Lusimesse	438	helgendag for St Lusía, feiret 13 desember
samarie	439	prestrakt

Bind IV: Kjærlighets veier

Langfredag		Side 9 ff.
stypknekt	7	menig arbeider i smeltehytta
kummer	7	elendighet, fattigslig, ynkelig
mercator	7	her om de som drev pantsetting og inndrev eiendommene
ronkonst	9	en form for magi, trolldomskunst
sol invictus	9	den uovervundne sol. Brukes også om solguden og keiseren, kan hentyde til Kristus (latin)

brølløp	14	bryllup (dialekt)
parveny	15	oppkomling eller nouveau-riche («ny-riking»)
radeklein	15	syk av syfilis
En prins i lappet trøye		Side 17 ff.
schwindsucht	17	tuberkulose (tysk)
kjerub	18	en kategori høyt betrodde engler, omtalt i Bibelen.
collatio	19	egentlig betegnelse på nattverd, forrettet av en som er ordinert prest (latin)
strippere	23	danserinne
kjedelflikkere	23	omstreifende blikkenslager
gjørtler	23	håndverker som støper nytte- og prydgjenstander, særlig i bronse og messing.
responsorium	26	menighetssvar i en messe
Lenker		Side 28 ff.
lese i hatten	29	en form for spådomskunst
brøssoll	29	matrett, melk med brukket flatbrød (dialekt)
revers	29	skrivelser, brev
diarium	30	dagbok, der inn og utgående «handlinger» registreres (latin)
invidia	32	sjalusi, misunnelse, (latin)
lagdering	34	diskusjon (dialekt)
Hjulet		Side 36 ff.
snovde	37	snublet, subbet, (dialekt)
astrallampe	38	finere oljelampe med skjerm
hussulesten	45	strømpelesten, gå i strømpene, (dialekt)
solar	50	solur
satyg	51	rampestrek (svensk)
Vi må lengere vi		Side 50 ff.
går i somna	56	gå i søvne (dialekt)
Dagen etter	62	Side 58 ff.
spesidaler	63	også kalt species, er en myntenhet, som ble brukt i Norge fra 1560 til 1875.
utból	63	en rampete fyr (dialekt)
diariet	64	liste, oversikt eller register «över inkomna och utskickade ärenden» (svensk)
måfar	64	glipe i vegg, eks. mellom tømmerstokkene
probere	66	prøve (dialekt)
En brødløs armé		Side 63 ff.
brunnhalen	67	parringslysten (dialekt)
jelk	67	kastrert hest (dialekt)
sturtet	67	stupte død (dialekt)
plotlong	69	dialekt for peletong, dvs militær avdeling
nømin	69	nummen, følelsesløs (dialekt)
amboet	70	verktøy, utstyr
kurtinepunktet	71	egentlig festningsvoll som forbinder to bastioner. Her den egentlige demning
liberiet	72	skrivesakene (latin)
kopplørva	72	vaskeklut (dialekt)
Bøxeljord		Side 71 ff.
morian	77	neger
veunders	79	vidunder, uttrykk for beundring, (dialekt)
ete åbit	81	første måltid om morgenen (opprinnelig svensk, norsk dialekt)
inden føie tid	84	«innen rimelig tid»
omen	84	jærtegn, tegn eller varsel
Hedstrøms bønn ---		Side 80 ff.

jonsvåka	86	jonsok, St Hans, vakenatt
Endelig		Side 82 ff.
mercantilist	90	handelsmann, utdannet i handelsfag, driver handel (latin)
sutinere	91	underholde eller livberge seg (latin)
participere	91	sympatisere, ta del i, medvirke i (latin)
depesjene	91	viktig skrivelser (fransk)
plaisir	92	fornøyelse (fransk)
gobelinier	92	vevd teppe (fransk)
page	93	tjener
hochmütig	93	hovmodig (tysk)
radkonst	93	rad = hjul, hjulmakerkunst (tysk)
ex officio	95	på embets vegne (latin)
prober	95	smeltemester (latin)
doning	95	kjøretøy, helst slede
Garnisonen		Side 93 ff.
detronisert	104	avsatt (latin)
Våkenatt		Side 103 ff.
skolastiker	114	en som egnet seg til studier, opprinnelig teologi, senere til ulike vitenskaper
dégoût	114	avsmak, motvilje (fransk)
svulu	116	svale (dialekt)
murru	116	mareritt (dialekt)
St Jørgen	117	primstavmerkeda for St Jørgens dag 13. februar
spitord	121	spydig bemerkning (dialekt)
Sultne var de		Side 112 ff.
øl i luften	124	varmere vær
kjære seg om	126	ønske seg
benlék	127	gjøre en tjeneste
ta glisen og gå først	128	våge spotten og gå foran (dialekt)
en Tore fortentk	128	en som må tenke seg vel om
.. Er dokk i skyld	129	er dere i slekt (dialekt)
kerr er dokk	130	hvor er dere vokst opp (dialekt)
oppalet		
matricula	130	fortegnelse, register, (latin)
egle opp til bulder	132	oppmuntre eller erte opp til strid
mejhålt føre	140	godt sledeføre
ad consolandum	140	for å trøste, sitat fra Jesaia 16
Poenitentiarius Pistolen		Side 134 ff.
præsta te virum	149	vise deg som en mann (latin)
camouflage	149	en tildekket hemmelighet, kamfulert (fransk)
poenitentiarius	149	trolig den som skal utlegge og forklare, «skriftefar» (latin)
profanus	150	verdslig, ikke kirkelig (latin)
famulus	150	medhjelper, her prestens medhjelper (latin)
theologisk attestas	150	skriftlig bevitnelse på at han er prest (latin)
visum somnii	150	det som er sett i en drøm (latin)
Sorg og kjærighet		Side 140 ff.
Thomissøn	155	salmebok av dansk prest og salmedikter på 1500-tallet
vonddemt	155	ikke i godt lune
notabilitet	157	stormann, berømt person (latin)
falle i Morfei armer	158	falle i søvn
gråbrødre	158	munker av fransiskanerordenen
illuminere	158	lyse opp, fargelegge
logicus	160	vitenskapelig tenking (latin)

(nå begynner)	166	slåttonn eller innhøsting (dialekt)
vinna		
budrätt	171	avkastning eks melk, ost mv (dialekt)
I vektskålen		Side 161 ff.
farang	177	omgangssyke (dialekt)
dosis practicandi	177	hjelpemiddel, hjelperåd (latin)
røtpest	177	trolig av å råtne
Corpus Christi	178	Kristi legemes fest, katolsk festdag feiret andre torsdag etter pinse
Vør go med ´n	180	vær god mot (dialekt)
vingelsinnede	180	en som ikke får bestemt seg (dialekt)
sea	181	siden (dialekt)
påhitt	182	påfunn, idé (dialekt)
tolug	184	mild, av å tåle (dialekt)
Brur og brudgom		Side 173 ff.
Mortensmesse	192	primstavmerke 11. november for Martin av Tours (død 397), gjemte seg i en gåseflokk for å unngå å bli valgt til biskop
vi lett en tå	193	vi lar en av drengene (dialekt)
drengene		
it grøt meg	194	ikke få meg til å gråte (dialekt)
oskreien	199	trolig åsgårsei, døde ånder som rir gjennom lufta
gouterte	200	likte, satte pris på (fransk)
ligge litjban	202	ligge som et lite barn (dialekt)
krime	202	forkjølelse (dialekt)
notarius publicus	205	en som utsteder offentlige skrivelser, eks sorenskriver (latin)
pro memoria	207	«for minne» ... vitenskapelig rapport (latin)
sangviniker	208	lett begeistret person, en som ser lyst på livet (latin)
Drøm i nød		Side 190 ff.
pitterjord	212	kraftuttrykk, hentyder til St Peter (dialekt)
Ars Magna	215	... den store kunsten (latin)
Flyktningetoget		Side 195 ff.
sjagse (munnbittet)	219	stramme munnbittet på hesten (dialekt)
Den tomme stridsvogn		Side 204 ff.
genesis	226	1. Mosebok
poesiens anima	226	poesiens sjel (latin)
hexameter	227	versefot, dikt som handler om seks dager (skapelsens seks dager) (gresk)
Somno sopitus est	228	
sempiterno		Han er dysset i en evig søvn. (latin)
1/4 på tolv		Side 208 ff.
kjølle	236	oppkomme, vannkilde (dialekt)
Nye nordmenn		Side 222 ff.
blessert	247	skadet, såret (svensk fra fransk)
pro et contra	248	«på den ene og på den annen side» uttrykk for for og mot (latin)
Stentavlen		Side 127 ff.
svensk rødsott	253	rødsoll, sykdom som kommer av flottbitt på husdyr, gir stor dødelighet (svensk rødsott, ukjent)
supplikant	253	person som ydmykt ber om noe (latin)
Hr Henning		Side 230 ff.
blodsjuttu	256	sykdom på grunn av dårlig mat (dialekt)
hingster suler	256	suler; gir sjelden opp (dialekt)
sjelden opp		
kollaborator	259	medarbeider (latin)
reverens	260	ærbødig hilsen (latin)
Felttjeneste		Side 236 ff.

hor-ri-set	265	bjørkekviser til bruk ved kirketukt
sidenskjorta	266	svensk betegnelse på klesplagg av silke. Tyder på at Hedstrøm var av adelig familie
brantklippare	269	jfr. Karl den XII's slag ved Poltava, der brantklippare (hester?) reddet kongens liv.
Ingen nemnte An-Magritt		Side 245 ff.
marketenteri	271	sted der en selger mat etc til soldater på ekserserplass eller i felten (italiensk)
An-Magritts ja – – –		Side 248 ff.
Æ'e inant	277	en fra Inn-Trøndelag. «Jeg er innanfra». (dialekt)
En underlig morgen		Side 254 ff.
O sancta simplicitas	283	O hellige enfold! (latin)
plebeieroppmarsj	284	protest fra plebeier; dvs borgere som hadde svært begrenset anledning til å delta i politisk og militært samfunnsliv
I livets milelange trappeoppgang		Side 257 ff.
grandseigneur	289	storkar (fransk)
Moloks telter	292	en guddom i Det gamle Testamente som israelittene ofret barn til
Christian IV's sacrorum formula	293	(trolig) hellig formularsamling, en form for liturgi, (latin)
En blåse rugmjøl		Side 265 ff.
despotmus	295	enevelde (latin)
malisjøsighet	295	ondskapsfullhet, skadefryd (latin)
Soloppgang om kvelden – – –		Side 269 ff.
courage	299	mot, dristighet (fransk)
dryckom	299	det de drikker (svensk)
skogsfru	302	hulder (svensk)
komediant	306	skuespiller, narr (fransk)
Johannes – og 'n Johannesfabro		Side 279 ff.
missal	312	liturgisk håndbok (i den romersk-katolske kirke) (latin)
penaterisk	313	penater, gammel romersk husgud (latin)
skrølin	314	redd av seg (dialekt)
immaturus	314	stryk-karakter, (sikter trolig til at han var utvist fra akademiet i Freiberg (latin)
Årsvjøen		Side 134 ff.
holde striskjorta	321	holde skjorta våt, arbeide hardt (dialekt)
søgg		
høreren	322	her; degnen, dvs den som lærte og eksaminerer i tros lære (latin)
pellement	322	oppgave, livsverk i mindre målestokk (dialekt)
hundsvotten	322	skyss-setet bak på slede (dialekt)
yrkestre	323	emne til å lage trearbeider av (dialekt)
buslitt	323	har så en greier seg, er ikke blakk, (dialekt)
Ett døgn		Side 291 ff.
fot i hussi	324	som fot i strømpe, dvs enkelt (dialekt)
intrader	325	inntekt
ignis alicujus	328	noens ild (latin)
Vår i landet		Side 296 ff.
finnsjeggkås	332	finnskjegg; stritt, ubrukelig gras, kås; glenne i landskapet der det vokser gras
klauer	334	egentlig klauver (dialekt)
vant om det	334	rakk det (dialekt)
En psalm og tre kvinner		Side 301 ff.
nimbus	336	(meteor) el regnsky, strålekrans, glorie (latin)
Per ardua ad astra	337	via motgang til stjernene (latin)

parvuenen	338	oppkomlingen (fransk)
astral	341	overjordisk (stjerne) (latin)
Ulven og lammet		Side 307 ff.
funke	345	gnist (tysk)
itzehoere	346	... fra stedet Itztheo i Tyskland (tysk)
exaltation	351	opphisset sinnstilstand (latin)
Den gamle prestekjolen		Side 315 ff.
Malmøboken	355	sikter trolig til reformasjonen i Malmø, 1533-36 Grevefeiden og Christian III, 1536/37 da katolske biskoper ble avsatt og reformasjonen innført
jus vocandi	356	rett til å kalle eller ansette (latin)
Den årvisse angsten		Side 324 ff.
Mala fide	364	i ond tro (latin)
fjerdingsmann	369	betrodd stilling som prestens medhjelper mm
inntilbens	371	med tåspissene vendt mot hverandre
filureri	374	bedrageri, lurestrekk (fransk)
ikke til å afle med	374	til å drive ablegøyer med (dialekt)
kånnå	374	kona (dialekt)
Nytt å lære		Side 339 ff.
prokerater	380	sakfører (latin)
Fot for fot		Side 348 ff.
digerdauen	394	svartedauen (dialekt)
Sakn		Side 367
genereux	396	rundhåndet (fransk)
I hvilken time?		Side 372 ff.
alt for næring	415	grådig
fattigmanns stjerna	415	trolig Venus på grunn av sin lysstyrke
Pedro		Side 378 ff.
Deus, cui proprium est misereri semper et parcere	422	Gud, hvis vesen det er å alltid ynkes og å skåne, (latin)
mene tekell	425	sikter trolig til Daniels bok i Det gamle testamente, «skriften på veggen» (hebraisk)
Sten på sten		Side 389 ff.
vallon	433	en fra den fransktalende del i Belgia
bate	433	nytte
slås til kagen ..	435	piskes, avstraffes
interrex	435	sikter trolig til romerrikets Romulus
arkebusere	435	arkebus; henrette ved skyting
umsonst	436	forgjeves, eldre tysk uttrykk
Fabro! Fabro		Side 394 ff.
ampstikke	439	utidig masekopp, av amper (dialekt)
pika jord!	441	kraftuttrykk (dialekt)
muddband	441	belte på mudd, skinnpels, ofte skinn av hund
maternus avus	442	bestefar på morens side (latin)
Fire lys slukner		Side 400 ff.
In nomine Dei!	447	I Guds navn (latin)
cuxene	448	andelseiere
décharge	449	fritakelse for alt ansvar for den måten en har forvaltet et embete på; ansvarsfrihet; godkjennelse av avlagt regnskap (fransk)
in corpore	449	i sluttet tropp, fulltallig, (latin)
Henning Irgens		Side 406 ff.
pater potens	452	mektig far (latin)

Den lange hverdagen		Side 406 ff.
mestermannen	459	skarpretteren, han som henrettet folk etter dødsdom (dialekt)
Tro, håp og kjærlighet		Side 418 ff.
ring fælug	468	snart ferdig (dialekt)
Age vero	469	ja, så sannelig (latin)
På Polsgaard		Side 428 ff.
it helt jan	479	ikke helt lens (blakk) (dialekt)
To døgn – – –		Side 434 ff.
pengepuger	483	pengeutpresser (dialekt)
Loco Movere	485	å fjerne fra stedet, avskjediget eller få strøket fra rullene (latin)
Det var ham		Side 456 ff.
Cor dolor	518	hjertesorg (latin)

Del 2:
Ord og uttrykk
Alfabetisk ordnet (alle fire bindene)

uttrykk	Betydning
Er dokk i skyld vinna (nå begynner vinna) deran (tung og deran)	er dere i slekt (dialekt) (nå begynner) slåttonna eller innhøstinga (dialekt) (går) med barn (dialekt)
absolutismen ad consolandum Aderton hundre sjuttini adstadig adstarrig Afrodite Age vero akokalypse allegori allmannsgrill allongeparykk almueqvinds alt for nærig amboet amoriner ampes ampløi ampstikke Anapest anfare angelus anneksere apokryfene arkebusere Arons stav	enevelde (latin) for å trøste, sitat fra Jesaia 16 Hedstøms militære nummer. Tilsvare Falkbergets fødselsår- og dato rolig, sindig med verdighet den greske kjærlighetsgudinnen, kalt Venus på latin ja, så sannelig (latin) endetidsbeskrivelse, jfr Johannes åpenbaring lignelse eller fortelling (gresk) løsaktig kunstig hår med lange lokker, mote for menn ca. 1650—1720. kvinne av vanlig folk grådig verktøy, utstyr amorin, kjærlighetsgud i barneskikkelse (italiensk) utidig masete, av amper ansettelse, i tjeneste (fransk) utidig masekopp (dialekt) versefot som består av to lette og en tung stavelse inspisere, kontrollere engel (latin) innlemme, kan også bety tilrane seg (latin) hellige skrifter som ikke er tatt med i den vanlige bibelutgaven henrette ved skyting Sikter til at Moses ga hver stamme sin egen stav. Aron fikk en av disse ... den store kunsten (latin) overjordisk (stjerne) (latin) overjordisk, astral, stjerne finere oljelampe med skjerm tilsynsstilling (tysk) framtidutsikter. (Romerne tydet fugletrekkene før de satt i gang større tiltak)
Ars Magna astral astrale skikkelser astrallampe aufseherstilling auspicium Ave Crux spes unica bate bedemann benlek bergamt bergulven beryllbrille betle Bileams asen	Vær hilset, kors, vårt eneste håp (latin) nytte kjøgemester; bad til gjestebud, barsel, bryllup, gravøl tjeneste inndeling av landet i gruveområder ugle briller laget av beryll, kan være farget glass tigge bibelsk uttrykk, nedsettende. Se 4. Mosebok kap 22-24

billet d`amour	kjærlighetsbrev (fransk)
bismer og hetstelodd	vekter
bitt husså	strikke strømper (husså eller hussu)
bivuakkere	slå leir under åpen himmel (militært uttrykk)
bjørnetrekker	omvandrende gjøgler med temmet bjørn i bånd
blanddrikk	drikke, blanding av sur melk (myse) og vann
blessert	skadet, såret (svensk fra fransk)
blindjuke	en gammel barnelek
blixt och oska	lyn og torden (svensk)
blodgang	eldre navn på dysenteri
blodsjuttu	sykdom på grunn av dårlig mat (dialekt)
blådegn	gutt fra barnehjem
bogtre	forreste del av hesteselen
boleri	seksuelt løselevneri
bolkhulle	stor steinhelle som deler inn fjøset i båser
bolunge	horunge
bonjour	fint antrekk
bonmaker	en som laget redskap (dialekt)
bot og pøn	straff og anger
brantklippare	sikter til Karl den XIIIs slag ved Poltava, der brantklippare (hester?) reddet kongens liv
brenner oppi hemela	brenner i himmelen
brottsling	forbryter
brungalen	parringslysten (dialekt)
bryte seg	kaste opp
brødnid	misunne andre at de har det bedre enn en selv
brøllop	bryllup (dialekt)
brøssoll	matrett, melk med brukket flatbrød (dialekt)
budrått	avkastning eks melk, ost mv (dialekt)
buhldirne	elskerinne, frille
buslett hus	ubebodd hus
buslitt	har så en greier seg, er ikke blakk (dialekt)
bussu	seng (dialekt)
bøxelplass	bosted som en leide, ikke eide
Calendarium perpetuum	evighetskalender (latin)
Carolus rex	Kong Karl
Christian IV's sacrorum formula	(trolig) hellig formularsamling, (latin)
collatio	egentlig betegnelse på nattverd, forrettet av en som er ordinert prest (latin)
camouflage	en tildekket hemmelighet, kamuflert (fransk)
consorter	deltaker i økonomisk sammenslutning
consumptionsskatt	formuesskatt (latin)
Chor (holde Chor)	en form for andakt
Cor dolor	hjertesorg (latin)
Corpus Christi	Kristi legemes fest, katolsk festdag feiret andre torsdag etter pinse
courage	mot, dristighet (fransk)
cuxene	andelseiere
daktere	her: sette opp/skrive
danse pekut	snurre rundt (dialekt)
danskesuperintende	(protestantisk) biskop
de fem parter	troens fem deler (innholdet i katekismen)
De mortuis	om de døde skal en bare snakke pent, (nihil nisi bene) (latin)
De profundis	liturgisk bønn: Fra det dype (kaller jeg på deg, Herre) (latin)

de re metallica	boktittel: <i>De re metallica</i> (1530) (Om metallurgi) av Georg Bauer (1494-1555) (latin)
décharge	fritakelse for alt ansvar for den måten en har forvaltet et embete på; ansvarsfrihet; godkjennelse av avlagt regnskap (fransk)
dégoût	avsmak, motvilje (fransk)
delinkvent	forbryter som sitter i arrest (latin)
demolering	ødelegge, rasere, rive ned (latin)
Den danske melkeprøve	prøve som skulle bevise om en kvinne nylig hadde født
den svarte storoksen	pesten
den tyske kis	svovelholdig kis
Deo gratias	Gud til takk og ære (latin)
dépeche	viktig skrivelse som sendes med ilbud (fransk)
despotius	(trolig) voldsherre (latin)
dessangående	angående dette
det tegne	fødselsveer, gammelt jordmoruttrykk
detronisert	avsatt (latin)
Deus, cui proprium est misereri semper et parcere	Gud, hvis vesen det er å alltid ynkes og å skåne, (latin)
diabolisk	djevlesk
diariet	liste, oversikt (svensk, «ett register över inkomna och utskickade ärenden»)
diarium	dagbok (latin) der inn og utgående «handlingar» registreres
digerdauen	svartedauen (dialekt)
diktion	uttale
doning	kjøretøy, helst slede
donkraft	kraftig løfteredskap
donnerwetter	tordenvær, også brukt som bannord og kraftuttrykk
doppsko	beslag av jern eller kobber på staven (svensk)
dosis practicandi	medgift, utstyr (latin)
drittell	en tredjedel
dryckom	det de drikker (svensk)
dugurskvile	kvile i forbindelse med middagsmåltid (dialekt)
dukat	eldre gullmynt
dykade	bannord
dårlig id	dårlig flid, eller dovenskap (dialekt)
egle opp til bulder	oppmuntre eller erte opp til strid
egregie	meget bra, helt tilfredsstillende (latin)
eksekvering	fullbyrdelse
emploi	ervert, stilling (fransk)
en Tore fortentk	en som må tenke seg vel om
englemakerske	en som drepte sitt barn, «laget engler» (dialekt)
ensvolum	ens ærend
epistel	tekst fra Bibelen (fra brevlitteraturen i Det nye Testamente)
estime	respekt
ete åbit	første måltid om morgenen (opprinnelig svensk, norsk dialekt)
ex officio	på embets vegne (latin)
exaltation	opphisset sinnstilstand (latin)
exegese	utlegging av teksten, prestens preken
falle i Morfei (armer)	falle i søvn
famulus	medhjelper (her hos en prest) (latin)
farang	omgangssyke (dialekt)
farkstrek	fantestrek (dialekt)
fata morgana	et syn eller en luftspeiling, opprinnelig (latin)
fattigmannsstjerna	trolig Venus på grunn av sin lysstyrke

favn (mål)	målenhet En meterfavn er lik 2 x 2 x 0,6 m = 2,4 m ³
fég	døende, dødsmerket
fegd	dødsvarsel
feig	dødsmerket
ferdaspann	kopp til å ha med mat, (nistekopp)
Fiat justitia et pereat mundus	la rettferdighet skje og la verden gå under (latin)
figurant	en rollefigur, opprinnelig en skuespiller
filister	folkeslag i Bibelen, spissborger, snerpete, «ikke noen student»
filureri	bedrageri, lurestrekk (fransk)
Fingergullmesse	25. februar en av de største kirkefestene i Nidaros i middelalderen ved siden av julen og Olsok.
finnskjeggekås	finnskjegg, stritt, ubrukkelig gras, kås, glenne i landskapet der det vokser gras
finsternis	dunkelhet (tysk)
firmament	stjernehimmlen
fjerding	en fjerdedel (ev en målenhet)
fjerdingsmann	betrodd bondestilling som prestens medhjelper mm
Fjerdingsmannen	kongens representant med ansvar for et område
flytte navnet i «marginen»	marginen, en form for kirkebok
fläker	flekk eller vifte (svensk)
fól deg neatt	kom deg ned igjen, (dialekt)
fól dokk tu vega	kom dere ut av veien (dialekt)
fol tå deg serken	få av deg stakken, her kle av deg, (dialekt)
folen	turen
for fefot	dyrket mark som ikke blir holdt i hevd
for intraderens skyld	for inntektens skyld
for Zirats skyld	for pryds skyld
formedelst kjødet	– seksuell omgang
fortrydelse	anger
for i hussu	som fot i strømpe, dvs enkelt (dialekt)
fotangel	hinder som ble lagt ut for å hindre soldaters fremmarsj
for mo	sliten og tung i beina (dialekt)
frakturere med pølsepinne	skrive med trepinne
frakturert bønnebok	trykt bønnebok
frakturert rimstokk	en form for salmebok
framkjømt	fremmelig, dyktig (dialekt)
frente vondt	lukte vondt (dialekt)
frikarens berserkry	rykte som kraftkar
fundaksen	reglement
funke	gnist (tysk)
fusse	tilgriset, larvete kledd person(dialekt)
førkjefleip	en som er slem til å legge seg etter jentene
førkjelørve	førkje; kvinnfolk, lørve; fille, (dialekt)
førlagt	stor, kraftig
førlek	førighet, kroppsstyrke
galilæi fernrohr	kikkert, oppfunnet av Galilei
gammelsko	sko som bruktes til hverdags
gangsperr	stølhett
garmaker	person som hadde overoppsynet med siste del av smelteprosessen
gahromn	eldre type smelteovn som raffinerte malm til kobber
Gebetbuch	bønnebok eller andaktbok (tysk)
gefreiter	benevnelse på soldat, fritatt fra vakt-tjeneste (tysk)
Gehenna	avfallsplassen i utkanten av Jerusalem, benevnelse for Helvete

généreux	rundhåndet (fransk)
Genesis	1. Mosebok. Skapelsesberetningen
Genius	skytsånd, åndelig vesen (latin)
geschwornen	edsvoren, også bergmesterens assistent og stedfortreder ved en gruve
gespenst	spøkelse/skrømt (tysk)
gevorbnen	leiet soldat
gjørtler	håndverker som støper nytte- og prydgjenstander, særlig i bronse og messing.
gloende knib	en form for tortur og straff
gnom	liten jordånd, dverg
gobeline	vevd teppe (fransk)
gottingen	dørkarm
gouterte	likte, satte pris på (fransk)
grandiose	storartet (italiensk)
grandseigneur	storkar (fransk)
greng	ungokse
grepvottan	grove ullvotter (dialekt)
grobian	ubehøvlet person
grønnskap	matkorn, (dialekt)
gråbrødre	munkeorden av fransiskanere
gulltresser	brigaderer og høyere militære nytter gulltresse til gradmerking
gørrpe	rape (dialekt)
gørpe ti	vrøvleprat
går i somna	gå i søvne (dialekt)
Hakeldama	åkeren som ble kjøpt for pengene Judas fikk for å forråde Jesus
Halvarsok	27. Mai, primstavmerke for st Halvard
handgangen mann	tjener
havne i Gosen	steller seg slik at en får det godt
hekken i vold	bannord «helvete i vold»
hekkenberg	Bloksberg
helhesten	gjenferd av hest som ble gravd levende ned på kirkegården
Helvetes badstu	populær bok på 1600-tallet
helvetes Wittenberger	vranglærer, prest av den sorte skole, nedgangsskoleprest
Herredagen	endagsmøte mellom rikets stormenn for å ta beslutning, fastsette lover, forhandlet med det norske og svenske riksråd eller med utsendinger fra Hanseatene
hespetrær	betegnelse på hersens kvinnfolk
hestejelker	person som utførte kastrering av dyr
hetære	høyt kultivert gledespike, elskerinne (gresk)
hexameter	opprinnelig dikt som beskriver skapelsens seks dager (latin)
hingster sulen sjelden opp	suler; gir ikke opp (dialekt)
hjärtrådet	«helsetilstanden» opprinnelig om sykehusutdanning (svensk)
hochmütig	hovmodig (tysk)
hold no hølet ditt	hold kjeft, (dialekt)
holddame	kvinne som står i forhold til en mann for å få sitt underhold
holde striskjorta søgg	holde skjorta våt, arbeide hardt (dialekt)
Homo novus	oppkomling (latin)
honett	hederlig, bra (latin)
hor-riset	bjørkekviser til brukt ved kirketukt
Humanum est errare	å feile er menneskelig (latin)
hundsvotten	sete bak på skyssleden (dialekt)
hunger og pestilenz	sult og pest
hussu	strømpe, (dialektord)

hussulesten	strømpelesten, gå i strømpene, (dialekt)
hyskja	uoppdragen ungjente
høreren	her; degnen, dvs den som lærte og eksaminerer i tros lære
hå is	glatt is
I skal få knut!	pryl
i yten	i det ytre
ignis alicujus	noens ild (latin)
ikke rett lurpa	er hun ikke helt frisk (dialekt)
ikke til å afle med	til å drive ablegøyer med (dialekt)
ile	oppkomme, vassåre
illegitim	ulovlig, i uoverensstemmelse med loven
illuminere	lyse opp, fargelegge
illumkandidat	illum, strålende (latin)
imaginær	uvirkelig, tenkt, innbilt
immaturus	umoden, sikter trolig til at han var utvist fra akademiet i Freiberg (latin)
impenetrabel	ugjennomtrengelig (latin)
in abstracto	teoretisk (latin)
In Christo vale	Vær sterk i Kristus (latin)
in corpore	i sluttet tropp, fulltallig, (latin)
In medias res	rett på sak (latin)
In nomine Dei	I Guds navn (latin)
in optima forma	i beste form, helt korrekt (latin)
inden føie tid	«innen rimelig tid»
inderst	leietaker som holder seg maten selv
innmari	veldig (adjektiv eller adverb, dialektisk forsterkende uttrykk) her plagsomme
innrader og utpenning	inntekt og utgift
inntilbens	med tåspissene vendt mot hverandre
insolvent	ikke i stand til å betale (latin)
interrex	sikter trolig til romerrikets Romulus
interrogativ	spørrende (latin)
intrader	inntekt
invidia	sjalusi, misunnelse, (latin)
irrtum	feiltakelse (tysk)
it dom dokk ut	ikke gjør noe dumt (dialekt)
it grøt meg	ikke få meg til å gråte (dialekt)
it helt jan	ikke helt lens (blakk) (dialekt)
itzehoere	en som kom fra stedet Itzho i Tyskland (tysk)
je vart så pust	andpusten (dialekt)
jelk	kastrert hest (dialekt)
Jerusalems skomaker	«Den evige jøde» - Ahasverus. Straffedom over dødssynd: En må vandre evig tid
Jesper Brochmands postill	andaktsbok av Jesper Brochmand, Prest i Danmark ca 1650
jonsvåka	jonsok, St Hans, våkenatt
junonisk	om kvinnelig person med accentuerte, flotte former
Jus vocandi	retten til å kalle eller utnevne (latin)
Jærtegn-Postillen	korte betraktninger og oversettelse av; « <i>de hellige evangelier for sine Landsmænd paa deres Modersmål</i> » av Christiern Pedersens ca 1550.
Jørgenmesse	23. april, primstavmerke for St Jørgen
kabeltaus lengde	lengdemål, en kabellengde; 182,5 m
kalamiteter	ulykke, elendighet (latin)
Kalumnianter	øyentjener, egentlig en «bakvasker»
kamfór	her: pengebok

kannik	geistlig under biskopen
kanøgd	hvitøyet
kardeskgravene	kardesk= kanonprosjektil (italiensk)
kaste fang og pestilenz	sette sykdom på folk ved trolldomskunster
katzenjammer	kattejammer
kavaien	dobbelkneppet frakk med stor krage
kavelmyr	stokklagt vei over myr
kaveringsmennene	forlover eller kausjonist (dialekt)
kerr er dokk oppalet	hvor er dere vokst opp (dialekt)
kerr voli	hvorfor (dialekt)
kerr voli sender it ..	hvorfor sender ikke .. (dialekt)
kimære	fantasifoster, hjernespinn
kirchspiel	kirkesokn
kisvelte	malm som var kjørt fram
Kjøbmændenes	regnekunst
Hovednøgle	
kjedelflikkere	omstreifere som gjorde blikkenslagerarbeid (oftest tater)
kjem du ring ...	kommer du snart (dialekt)
kjempepositiv	stort orgel
kjerub	en kategori høyt betrodde engler, omtalt i Bibelen.
kjære seg om	ønske seg
kjølle	oppkomme, vannkilde (dialekt)
kjøre ovøli	kjøre uvørent/kjøre hardt
kjøre på drangel	kjøre uten slede/vogn, en form for slep (dialekt)
klareringsdagene	med mindre noe annet fremgår av klareringsmeldingen vil klareringen gjelde i 14 dager fra dagen klareringsmeldingen er datert
klauer	egentlig klauver (dialekt)
klerus	medlem av geistligheten (latin)
kline smørklenning	legge smør på brød (oftest tykt flatbrød)
knut og spø	tukt og spott
knut, tamp, stripsen	ulike former for avstraffelse
kodeks	regelverk, lovsamling (latin)
koffardi-flåten	handelsskip
kojøs	stolt, støyende
kolerisk	hissig, oppfarende, ubehersket
kollaborator	medarbeider (latin)
kombattant	stridende (latin)
komediant	skuespiller, gjøgler, narr (fransk)
konfus	forvirret
kongroveven	her kallenavn, eg edderkoppens spindelvev (dialektord)
Konsistoriets påbud	påbud fra høyere makter, konsistorium er pavens råd)
konsternert	forvirret, forferdet, forvirret
konstknekt	ikke fullt utlært håndverker
kontribution	ytelse, helst krigsskatt (latin)
kopplørva	vaskeklut (dialekt)
koppskatt	skatt per hode
korduansko	utstafferte sko, ofte med høye heler, bruk av kongelige og ved hoffet
kornpuger	grådig person, en som passet godt på kornet sitt (dialekt)
kramme	holde hardt på
kregda	betegnelse på meslinger, brukt norda- og vestafjells
krime	forkjølelse (dialekt)
krisle	kile, krible (dialekt)
kronbøxler	en som leier jord av staten (kongen)

krongelrose	nyperose
krumbomn	eldre type smelteovn
kugjelen	smaug der kua ble tatt inn og ut uten å gå over dyrket mark
kul-annammere	annamme = ta mot, den som tok mot kull-levering
kummer	elendighet, fattigslig, ynkelig, trykket sinnsstemning
kumpan	kamerat i nedsettende betydning
kunnskaper	spion
kuplong	stein
kurtinepunktet	egentlig festningsvoll som forbinder to bastioner, her den egentlige demning
kven an' ska je tru?	hvem andre skal jeg tro
kvennstut	kvann
kvitner i talskiva	bleik i ansiktet
kvøl ti seg alt 'n kjem over	her: drikker alt en kommer over
kånnå	kona (dialekt)
lacht	1 lacht, ca 1,8 meter
lagdere	diskutere
lagdering	diskusjon (dialekt)
lakeifogd	embetsmann i finklær
landbehold	eiendomsrett
landvernet	forsvaret, militære tropper
langt i sunn	langt fra hverandre (dialekt)
langvisertime	fem minutter
lateris	rødfarge, tegelstensformet av later: tegelsten
latranna	latskap
laugsmeneder	en som har brutt en avlagt yrkesed
Lauparmesse	24. februar: Matthismesse, Lauparmesse
Laus tibi Christi	vær være deg, Kristus (latin)
lecitation	tillatelse, av lisens (latin)
leddik	mindre rom med lokk i en kiste
legge brød i skoene	noe som skulle hjelpe i kjærlighetsspørsmål
leiebrev	skriftlig avtale
leiermål	straffbart samleie «samleie med feil person på feil tid»
leiermålskvinne	prostituert
lergruve	sted der de tok ut leire til bygging av smelteovner
lese i hatten	en form for spådomskunst
lese kummeren	kummer = sjelelig smerte
Lespit duer	Benevnelse på skjor (skjære)
liberiet	liber, bok (latin)
libriet	av livré, uniform (fransk)
liderlige subjekter	omstreifere/tvilsomme personer, uredelig person
ligg i støng	ligge med smerte
ligge litjban	ligge som et lite barn (dialekt)
links og rett	venstre og høyre
lispund	måleenhet tidligere brukt Skandinavia og Tyskland, 1 lispund ca 450 kg
litani	bønn som bes i gudstjenesten
Loco Movere	å fjerne fra stedet, avskjediget eller få strøket fra rullene (latin)
logicus	vitenskapelig tenker (latin)
Logos	viser til Johannesevangeliet: I begynnelsen var ORDET = Logos
lopphendt	frossen på fingrene
lossementmann	en som leide bosted
lovott	grove ullvotter (dialekt)

Lucifer	Djevelen
Lucinata	natta til 13 desember, holdt for å være den lengste natta i året
Lusimesse	helgendag for St Lusia, feiret 13 desember
lutendrank	dårlig brennevin
løbedegn	omvandrende lærer
løske	kvitte seg med/plukke lopper og lus
Makpela-hulen	gravkompleks i Hebron, Abrahams gravsted
Mala fide	i ond tro (latin)
malisjøsighet	ondskapsfullhet, skadefryd (latin)
malmannammer	den som tar mot malmen ved smeltehytta
malmrøster	malm som brennes for å fjerne bla svovel
Malmøboken	sikter trolig til reformasjonen, Christian III, og Grevefeiden 1536/37 da katolske biskoper ble avsatt og reformasjonen innført
mamsell	folkelig uttrykk for mademoiselle (fransk)
mannulv	uvennlig
manquement	underskudd (manglende produksjon) (fransk)
manuducere	gi privatundervisning
Mariesøndag	trolig Maria budskaps dag 22.mars
Marimesse	Marimesse om våren er 25. mars
mark	omlag 250 gram
marketenteri	sted der en selger mat til soldater på ekserserplass eller i felten (italiensk)
marodør	støl, opprinnelig; desertert soldat, som streifer om for å plyndre (fransk)
masseanmasselser	mange som krever mye (tysk)
maternus avus	bestefar på morens side (latin)
matrikkelbenk	skrivepult der det ble skrevet liste over gjenstander
mealders	tilårskommen
medeselig	kravløs
mejhålt føre	godt sledeføre
Memento mori	Husk du skal dø (latin)
memoriallatin	pugget latin
mene tekell	sikter trolig til Daniels bok i Det gamle testamente, «skriften på veggen» (hebraisk)
meneder	person som sverger falsk
mercantilist	handelsmann, utdannet i handelsfag, driver handel (latin)
mercantilt qvaksalberi	betalt kvakksalveri
mercator	kjøpmann, uttrykk for handelsvirksomhet (latin)
mesopotamsk	fra Mesopotamien, Irak
Mester Lucidarius	postille
mestermannen	skarpretteren, han som henrettet folk etter dødsdom (dialekt)
Methusalem	den eldste person som omtales i Bibelen, ble 969 år, (1, Mos 5.27)
midtfaste	midt i fasten, ca 3 uker før påske
Mikkelsmesse	29. Erkeengelen Mikael's dag
Miklegildet	Mikkelsmesse, erkengelen St Mikael's dag 29. september, primstavmerke, Gammel festdag i Nidaros, også kalt Korsets gilde
mileskillingen	fastsatt lønn for å kjøre en bestemt strekning
misère	ulykke, elendighet, nød (fransk)
missal	liturgisk håndbok (i den romersk-katolske kirke) (latin)
missalskrift	gotiske bokstavtyper med renessansepreg
molest	ulempe, overlast (latin)
Moloks telter	om Abraham i Det gamle Testamente
moratorium	utsettelse (latin)
morian	neger
Mortensmesse	primstavmerke 11. november for Martin av Tours (død 397), gjemte seg i en gåseflokk for å unngå å velges til biskop

mortifikasjon	lov om endring av verdi på eiendom og verdipapirer (latin)
muddband	belte på mudd = skinnpels (ofte skinn av hund)
muddskrott	slitt sauskinnspels
murru	mareritt (dialekt)
muskett	gevær
mæling	en mæling skulle være 2500 kvadrat-alen (1 alen ca 63 cm)
måfar	glipe i veggen (eks. mellom tømmerstokkene)
månesyk	eldre betegnelse på sjelelig forstyrrelse knyttet til månefasene
naver	trebor
nazklump	slagglump
nedgangsskoleprest	en som drev med trolldomskunst, prest av «den sorte skole», svarteboka
nimbus	glorie, strålekrans, glans (latin)
non mediocris	ikke middelmådig (latin)
notabilitet	stormann, berømt person (latin)
notarius publicus	en som utsteder offentlige skrivelser, eks sorenskriver (latin)
Novum desidero mundum	jeg ønsker (meg) en ny verden (latin)
nyperset	nypresset, strøket (dialekt)
nømin	nummen, følelsesløs (dialekt)
nå løgst du	nå lyver du
O sancta simplicitas	O hellige enfold! (latin)
oberberghauptmann	overbergmester
obstruksjon	forhaling, utsettelse (latin)
ófse	sjeldent og overhendig uvær
omen	jærtegn, varsel
omframt schicht	ekstra økt
omina	illevarslende tegn
omsonst	forgjeves
oppredningsknekt	garmakerens hjelper
oskreien	trolig åsgårsei, døde ånder som rir gjennom lufta
pagene	tjener
Palladis Rimbog	trolig en eldre salmebok etter Peder Palladius, dansk biskop ca 1503 -
palmar	lang kjepp til å drive hest eller okse med
papisme	katolsk tro
papistisk	benevnelse på trosrester av katolsk tro
parabel	lignelse eller fortelling (gresk)
pardong	nåde eller unnskyldning (fransk)
participere	sympatisere, ta del i, medvirke i (fransk)
particulaires	(trolig particulaire) en som har en særstilling innen en større enhet
partout	for enhver pris (fransk)
parvenuen	oppkomlingen ((fransk))
parveny	oppkomling eller nouveau-riche («ny-riking»)
Pater noster	Fader vår (latin)
pater potens	mektig far (latin)
patronene	soldater (Helst brukt i svensk forsvar)
pattebarn	diebarn
paulun	hyggelig oppholdssted, telt
peis	full (dialekt)
pekerten	guttungen
pekut	tilsvarer snurrebass
pellement	oppgave, lite livsverk (dialekt)
penaterisk	penater = gammel romersk husgud (latin)
pengepuger	pengeutpresser (dialekt)
pennalismen	å lære ved tukt og straff

penningklokke	grasvekst
Per ardua ad astra	gjennom motgang til stjernene
perialsk	beruset
perikop	del av den hellige skrift som leses ved gudstjenesten
perikope	kort tekst fra Bibelen, ofte som utgangspunkt for andakt eller preken
Persok	29. juni, Primstavmerke for St Peters feiring
pestilenzkone	kvinne som stelte og våket over koppepasienter
pestilerte	uttrykk for moralsk fordervelse (latin)
petition	andragende, bønneskrift
phalzgreven	keiserlig embetsmann fra Falsen
pika jord!	kraftuttrykk (dialekt)
pintere	omgjelde, bli straffet for (dialekt)
pissmaurtuve	maurtuve
pitterjord	kraftuttrykk, hentyder til St Peter (dialekt)
pium desiderium	et fromt ønske (latin)
plaisir	behag, fornøyelse (fransk)
plassitterne	en som holder til på bosted en ikke eier
plebeier	vulgær person
plebeieroppmarsj	en borger som hadde svært begrenset anledning til å delta i politisk og militært liv
pliktfogd	protest fra plebeier
plikteseller	leder av pliktarbeid
plokkstakk	pliktarbeider
plotong	stakk av lappet tøy, (dialekt)
poesiens anima	dialekt for peletong, dvs militær avdeling
pokulats	poesiens sjel (latin)
polisk	drikkefest, skåling (latin)
pontifikalier	lur, utspekulert (tysk)
pontifikat	stasklær, egentlig utstyr som ble brukt av blant annet paven
post nubila Phoebus	presteverdighet el geistlig verdighet (latin)
pranger	etter regn (eller skyer) kommer sol
prestpina	tigger
prime	overhøringsbok (katekisme)
Primus inter pares	snakke, skrøne, snakke over seg
pro et contra	den første mellom like menn (latin)
pro memoria	«på den ene og på den annen side», for og mot (latin)
probenreuter	«for minne» ... vitenskapelig rapport (latin)
prober- og smeltetabeller	handelsreisende (jfr nordisk familjebog)
proberanter	en form for veiledning ved smelteprosessen
probere	smeltemester (latin)
proberkapellan	prøve (dialekt)
procura	prober, prøve, prestekandidat
profanus	fullmakt, handle på en annens vegne (latin)
prokeratere	verdslig, ikke kirkelig (latin)
prokurert	sakfører (latin)
Prometheus søn	av prokura, skaffe fullmakt (latin)
prygelknab	Prometheus var guden som stjal ilden fra Zevs
præsta te virum	guttunge som ofte får juling (tysk)
pulpitur	vise deg som en mann (latin)
punktum quaestionis	lukket galleri med stoler i en kirke
pønitense	punktum for spørsmål eller innsigelse (latin)
pønnestavle	bot, anger (latin)
	av anger, bot, (latin)

påhitt	påfunn, idé (dialekt)
Qvegne Smeltehytte	Kvikne smeltehytte
radeklein	syk av syfilis
radkonst	trolig felles uttrykk for ulike vitenskaper som bl.a. byggekunst (svensk)
rakstervei	vei der folk fór, brukte å ferdes (rekster av å reke) (dialekt)
rangsoles	mot solas gang
rapse	naske/stjele
recess	klageskriv
redeje	allmannskvinne
regimentzbalberer	en form for sunnhetsmedhjelper i et regiment
Regna firmat pietas	Gudsfrykt styrker rikene. Kristian 4. valgspåk (1588–1648)
reiet skinn	skinn som er godt behandlet
rekke småtarmer	dialektuttrykk for å narre hemmeligheter ut av folk (dialekt)
relegere	bortvise (latin)
reskript	befaling (latin)
resmästare	ansvarlig for reisingen/byggingen) (svensk)
responsoriet	menighetssvar i gudstjenesten, vekselsang mellom prest og menighet (latin)
reverens	ærbødige hilsen (latin)
revers	skrifte, egentlig baksiden av en mynt, (latin)
rikets kodex	rikets/landets lover
ring fælug	snart ferdig (dialekt)
rives og holde leven	livlig småkjekling
ronkall	en som drev med trolldomskunst, (runebom)
ronkonst	en form for magi, trolldomskunst (evt ved bruk av runebom/trommer)
rustificeret	bondsk
røstvenderom	plass der en brente ut svovel av malmen før smelting
røtpest	trolig av å råtne
saklaus	uskyldig
salvett	en form for serviett
samarie	prestedrakt
sangviniker	lett begeistret person, en som ser lyst på livet (latin)
satyg	rampestrek (svensk)
schackenrennen	fløterenne, en form for vannrenne (tysk)
schluss	slutt (tysk)
schwarzhaltig ertz	dårlig malm
schwindsucht	tuberkulose (tysk)
sea	siden (dialekt)
sehnsucht	lengsel (tysk)
seigerverket	veggur
selepinne	trepinne til å låse skåk eller drag til hestens seletøy
septuagesima	andre søndag før påske
settvedhugger	de som hogg ved til å brenne løs malm i gruvene
sidenskjorta	svensk betegnelse på klesplagg av silke. Tyder på at Hedstrøm var av adelig familie
sigillum	segl (latin)
signet	segl, oftest lakkstempel
singlingstrå	grasstrå
sipe	hånlig om å gråte
sjagse (munnbittet)	stramme munnbittet på hesten (dialekt)
sjernan	stjernene (dialekt)
sjusoverdagen	27 juli, til minne om sju kristne brødre som i år 251 ble innestengt i en hule
sjåen	åpning i veggen i stedet for vindu

skaplaget	omforent arbeid
skilling	gammel myntenhet
skioldmø	kvinne som bar skjold, var med i striden
skippund	ca 160 kg, en gammel måleenhet for vekt, særlig innenfor skipslast
skjelm	skøyer
skjuru	kort ljà-liknende kniv (dialekt)
skjørlevnet	usedelighet
skjørstensvelten	avfall fra smelteovnen
skogsfru	hulder (svensk)
skolastiker	en som egnet seg til studier, opprinnelig teologi, senere til ulike vitenskaper
skottgamp	hest som snart skal skytes
skrappelbjølle	jernbjølle (dialekt)
skrinneng	dårlig slåtteng, lite gras (dialekt)
skrølin	skral, dårlig, også redd av seg (dialekt)
skyffelskafte	skaftet på en spade eller skyffel
skyndingen	i all hast (dialekt)
skørden	kornet, kornavling (dialekt)
skåksky	hest som var vanskelig å kjøre
skålpund	eldre måleenhet 1 skålpund tilsvarer 425 gram.
slagbenken	benk som kunne omgjøres til seng
sló	synlig spor (spor i doggen eller i graset)
slås til kagen ..	piskes, avstraffes
småpukku	kopper
snovde	snublet, subbet, (dialekt)
snydenstruper	kjeltring, av å snyte folk (dialekt)
snøkste	dra pusten fort pga gråt
sol invictus	den uovervundne, (brukes også om solguden og om keiseren, kan hentyde til Kristus) (latin)
sola skin pi fjellom	sola skinner i fjellene
solar	solur
soloppen	soloppgang (dialekt)
sommerski	utstyr til bruk når en skulle over våte myrer
somna	søvnen (dialekt)
Somno sopitus est	
sempiterno	Han sovnet inn i en evig søvn (latin)
soprá	plass (krå der en feide sammen søppel)
spesidaler	også kalt species, er en myntenhet, som ble brukt i Norge fra 1560 til 1875
spitord	spydig bemerkning (dialekt)
spring rangsøles	spring mot sola
St Hallvard	15. mai. Oslos helgen, primstavmerke
St Jørgen	primstavmerkedag for St Jørgens dag 13. februar
stakkalsrevom	juling gitt til lite dugelige/late folk (revom; baken) (dialekt)
stakketomt	plass for å sette opp høystake i slåtteng
stallvekke	bjelle til bruk på hester
stallvekker og jernskrapler	messingbjeller og jernbjeller, brukt på hesteskyss
standart	fane, banner (fransk)
stratenrøvere	landeveisrøver
staup	her: kuler og dumper som dannet seg i kjøreveiene om vinteren
stavkarl	gammel og skrøpelig som går med stav
stemknekt	stem brukes om dam/demning, en som passet dammen
stemme blod	stoppe blødning
sterboarving	en som arver dødsbo,

storsvoger	eldste blant svogere
stripper	danserinne
sturtet	stupte død (dialekt)
stypknekt	menig arbeider i smeltehytta
størhus	eldhus
Stå för bleka döden	trolig: en ed
stå i sold	stå i lønnet tjeneste
statarkonge	bygdeperson som hadde i oppgave å jage bort omstreifere
subordinert	med ærbødighet
sulamit	alle, «hele hopen», eg. benevnelse fra Det gamle testamente
sund fotbona	utslitte sko
supplikant	person som ydmykt ber om noe (latin)
supplikt	ydmyk anmodning (latin)
sutinere	underholde eller livberge seg (latin)
svartebokprest	prest av den sorte skole, en som stod i ledtog med djevelen
svensk rødsott	rødsott = sykdom som kommer av flottbitt på husdyr, gir stor dødlighet (svensk rødsott, ukjent)
svepebrødre	var sammen om å pine ut folk
svinnsott	minke, tæres bort, som regel brukt som betegnelse på tæring.
svulu	svale (dialekt)
syllmur	grunnmuren som syllstokken, nederste stokklaget lå på
syrstilk	stilk av planten syre
sylfte	hensikt, mening (svensk)
sytstaur	en som syter og klager
syvsoverdagen	27. juli primstavmerke til minne om de syv kristne brødre fra Efesos som i følge legenden ble forfulgt og innmuret i en hule. Der sovnet de og våknet 200 år senere
sølvgylden	sølvmynt i dalerstørrelse, tidligst slått i Tyrol fra 1484, skulle i metallverdi tilsvare en «gullgylden»
søndag i trinitas	Trinitas = i treenighetstiden av kirkeåret. Dvs etter pinse
søp	supe eller drikke (dialekt)
søtkløen	«etter den søte kløe kommer den sure svie»
ta glisen og gå først	våge spotten og gå foran (dialekt)
tafarnishus	vanlig benevnelse på vertshus på 1600-tallet
takkammertrapp	trappen opp til takkammerset eller loftet
tala grótleig	tale så en blir på gråten (dialekt)
tambur	trommeslager, (fransk)
tausunge	taus = tjenestejente
tavlen	almisse til kirken (tilsvarende tiende)
tavlepengebarn	barn som ble underholdt av kirkens tiende
telpan	hjelpeløs, stakkarlig (dialekt)
Terebintelund	referanse til 1. Mosebok 18. 1. Terebintelunden, gammel oversettelse, eikelunden i dagen oversettelse
terning og styrvolt	kortspill med 48 kort spilt av 48 personer
Thales	Stor gresk filosof ca. 624 - 546 før Kr.
theologisk attestas	skriftlig bevitnelse på at en er prest (latin)
Thomissøn	salmebok av dansk prest og salmedikter på 1500-tallet
til helsike	bannord, til Helvete (dialekt)
tilholdt kommunion	gitt nattverd
titan	kjempevesen (som gjorde opprør mot Zevs, men ble beseiret)
tokskalle	tulling (svensk)
tolug	mild, av å tåle (dialekt)
torhammeren	tordenvær
tractat	en bok, eller noen trykksider

tremerra	straffeinstrument, trekantet spisset trekasse til å sitte skrevs over. Det kunne i tillegg bli hengt lodd på beina
tremor	skjelving, muskelrykning
Très belle fille!	Meget vakker pike (fransk)
tresk	tresk = slem, treske = plage
trettende måned	bergmannsmåneden
Trinitatis	her: 27. Mai
triumphalis	seier
trosskusker	kjørekarer i militære tropp
trynband	bånd en satte på trynet på grisen, eller over snuten på andre dyr
tumultuant	oppviger, en som setter i gang tumulter
Tusenårsriket	Når Jesus kommer tilbake til jorden vil han ta med seg sitt folk til himmelen
tvibiksel	dobbelt biksel brukt på hesten
tvikende	nølende
tvikute	løpe fort
tvurru	gammelt kjøkkenredskap, kan brukes som en form for visp (dialekt)
tyender	kvinnelig tjenestefolk (dialekt)
tyne for svorten	tyne alle
tørrnem	tunglært, vanskelig for å lære
uførtøvet	uten opphold
umsonst	forgjeves, eldre tysk uttrykk
undine	jordeånder, tusser, overnaturlige vesener (latin)
utból	rampete fyr (dialekt)
utpågangerliv	nattlig jentebesøk
vadetseglikt	lang i fra, slett ikke (dialekt)
válen	kald
vallon	en fra den fransktalende del i Belgia
vant om det	rakk det (dialekt)
vardøgge	varsel (tegn føre noen kommer)
vekje	jente
Veni sancte Spiritus	Kom Hellig ånd og fyll de troenes hjerter ---- (latin)
et reple	
vespergudstjeneste	kveldsgudstjeneste
veunders	vidunder, uttrykk fore beundring, (dialekt)
vi lett en tå drengene	vi lar en av drengene (dialekt)
Vietas	fransk matematiker og astronom (1540-1603)
vingelsinnede	en som ikke får bestemt seg (dialekt)
vinna	onne (her da de skar kornet) (dialekt)
Vintergatan	stjernetåke, melkeveien
Vir candidus probus	en ren og rettferdig mann (latin)
vise tyver i vannbøtter	spådomskunst
vise tyver i vatten	trolldomskunst/magi
visnet og trenet	trenet betyr her treaktig, dårlig fór
visst ha døm løgge på deg	visst har de løyet på deg ... (dialekt)
visum somnii	det som er sett i en drøm (latin)
vivat	utrop, Han skal leve! (latin)
volten er klar	ridebanen er klar
vonddemt	ikke i godt lune
vondvær	uvær (dialekt)
vonomst	trolig (dialekt mest brukt i Gudbrandsdalen)
Vør go med ´n	vær god mot (dialekt)
våge via	prøve, ta en risiko (dialekt)
vårlicitationen	utbud for salg, lavestbydende får tilslag (latin)

wartenbenk	«ventebenk», (tysk)
Wittenberg-konst	svartekunst/magi
ykle	dialektuttrykk for å gå barbeint (uten strømper)
yrkestre	emne til å lage trearbeider av (dialekt)
zubus	grusaktig masse fra gruva
zulamitten	«alt i hop» eller «heile hurven», opprinnelig bibelsk betydning
Æ'e inant	en fra Inn-Trøndelag (dialekt)
øksenkyr	brunstig ku
øl i luften	varmere vær, varme i lufta
ørstolan	øre (dialekt)
å jø!	klageaktig utrop (dialekt)
ågerkarle	blodsugere, lånehaier

Del 3:

Latinske ord og sentenser fra *Nattens brød*

Forklaring til nærmere 80 latinske ord og sentenser.

Er også gjengitt i de to ordlistene foran.

ad consolandum	for å trøste, til trøst
age vero	ja, så sannelig
Ars Magna	.... den store kunst
Ave Crux spes unica	vær hilset kors, vårt eneste håp
calendarium perpetuum	evighetskalender
Christian IV's sacrorum	hellig formelsamling, (se teologisk attestas) formula, kan være kollas
comouflage	kamouflasje
collation	forrette natverd
cor dolor	hjertesorg
de mortuis	nihil nisi bene: om de døde (skal en snakke pent)
de profundus	fra det dype ..(kaller jeg på deg Herre)
de re metallica	en boktittel om metallurgi
demolere	ødelegge
Deo gratias	Gud være lovet
despotimus	enevelde, en som utøver despoti
Deus, cui proprium est misereri semper et parcere	Gud hvis vesen det alltid er å ynkes og å skåne
detronisert	avsatt
ex officio:	på embets vegne
famulus	tjerner, slave, medhjelper
Fata Morgana	luftspeiling (hildring) fantasibilled)
fiat justitia pereat mundus	la rettferdighet skje, la verden forgå
homo novus	oppkomling
Humanum est errare	å ta feil er menneskelig....(men å ture fram i feiltakelsen er skjendig). Kirkefader Hieronymus (345–410) og Cicero (106–43 f.Kr)
ignis alicujus	noens ild
in abstracto	teoretisk
immaturus	umoden, kan viste til da Johannes ble utvist fra akademiet i Freiberg
in corpore	fulltallig, i sluttet tropp
in medias res:	i midten av historien (rett på sak?)
in nomine Dei	i Guds navn
in officio	på embets vegne
In optima forma	i beste form, helt korrekt
in vino veritas	i vinen er det sannhet
insolvent	ute av stand til å betale
invidia	sjalusi, misunnelse
Jura Majestatis	kongens juridiske rett over stat og kirke
jus vocandi	rett til å kalle eller utnevne
kalamitet	ulykke, elendighet
kollaborator	medarbeider
Laus tibi Christi	Lov og pris til deg, Krisus
lectionation	tillatelse
Loco movere	fjerne fra stedet, avskjedige
logicus	vitenskapelig (tenkemåte)
mala fide	i ond tro
maternus avus	bestefar på mors side

memento mori	husk du skal dø
mercantilist	handelsmann, en som er utdannet i faget
missale	liturgisk håndbok til bruk i romersk-katolsk kirke
mortification	lov til å endre verdi på eiendom eller verdipapir
non medioris	ikke middelmådig
notabilitet	berømt person
Notarius publicus	en offentlig tjenestemann som ved sin underskrift sikrer bevis, (eks sorenskriver)
novum desidero mundum	jeg ønsker meg en ny (bedre) verden
O sancta simplicitas	o, hellige enfold
Pater Noster	Fader Vår (Herrens bønn)
pater potens	mektig far
penaterisk	<i>penat</i> ; gamle romerske husguder
per ardua ad astra	gjennom motgang til stjernene
persona grata	velsett person
pium desiderium	fromt ønske
poesiens anima	poesiens sjel
pro memoria	«for minne», vitenskapelig rapport
poenitentiarius	bot og anger
Post nubila Phoebus	etter regn kommer sol
Primus inter pares	første mellom like
pro et contra	uttrykk for «for og mot», på den ene og på den annen side
profandus	verdig
prokurator	sakfører
præsta te virum	vise deg som en mann
Punctum quætionis	questiones): punctum: punkt, prikk, det ene; kort avsnitt i en tale. Questions: samme ord som i eng. question = spørsmål. Mulig tolkning: Det ene, avgjørende spørsmål
Regia firmitas pietas	Gudsfrykt styrker rikene. Kristian den 4. valgspørsmål, (1588–1648)
reverens	ærbødig hilsen
Sol invictus	Den uovervundne sol
somno sopitus est sempiterno	somno; søvn; Han sovnet inn i den evige søvn
supplikant	person som ydmykt ber om noe
theologisk attestas	theologisk vitne, kan også bety kollas, brev som biskopen leser opp ved prestevielse
veni sancte Spiritus et reple	kom Hellig Ånd og fyll våre hjerter
vietas	vissen, innskrunpet
visum somnii	en drøm i søvne
Vivat	Han leve (utrop, hyllest)

Referanser

- Falkberget, Johan: *Samlede verker*, Aschehoug Forlag 1951-59
- Falkberget, Johan: *I Vaktårnet*, Aschehoug Forlag, 1936
- Falkberget, Johan: *De høie fjeld*, Aschehoug Forlag 1928
- Falkberget, Johan: *Vers fra Rugelsjøen*, Aschehoug Forlag 1964
- Falkberget, Johan: *Jeg så dem*, Aschehoug Forlag 1963
- Falkberget, Johan: «*En finnjentens*» *Kjærlighetshistorie*, Kommanditselskapet Narvesen Kioskkompani, Kristiania 1912
- Falkberget, Aasta: *Mor og far i unge år*. H.Aschehoug & Co 1971
- Falkberget, Aasta: *I Trondalen og på Ratvolden*. H.Aschehoug & Co 1974
- FalkbergetRingens småskrifter.
- Kojen, Jon: *Dikteren fra gruvene*. Ansgar forlag 1949
- Kojen, Sturle: *Johan Falkberget – forteller og stridsmann*, H. Aschehoug & Co ,2007
- Komandantvold, Kristian Magnus: *Johan Falkbergets Bergmannsverden* 1 og 2. H. Aschehoug & Co, 1971
- Nordahl, Helge: *Begynnersjel og sjeleleder, Et Victor Hugo-motiv i Johan Falkbergets diktning*, Fjellheimen Forlag, 2008
- Rogstad, Kaare Granøyen, *Johan Falkberget*, Rune forlag, 1965
- Sakrisvoll, Anders: *Brevskatten på Ratvolden*. Arbeidets Rett, Røros, 2009
- Stemhaug, Ola: *Norske personnamnstudier*, Det norske samlaget 1981
- Thesen, Rolv, *Johan Falkberget og hans rike*, Aschehoug Forlag 1959